

Червоний Шейх
№ 3 з 29 с.

Я. ЛІТНИК

Шевченко в образотворчому мистецтві

(ДОВІДКА)

Слава Т. Г. Шевченка, як поета, заслонила собою його творчість, як маляра; однак праці Шевченка, як маляра-артиста, хоч і мало досліджені, безперечно варті великої й пильної уваги. Любов до малювання у Т. Г., майбутнього поета, як відомо, проявилася дуже рано, ще в дитинстві, але задоволення цього почуття розбивалося об непереможні перешкоди того кріпацького оточення, в якому народився та виріс Тарас.

Аж на 25 році свого життя Тарас Григорович вступив до Академії. Тут мимохіть напрошується порівнення між умовами життя його „божественного учителя“ (як сам Шевченко називав Брюлова) та Тарасом Григоровичем Шевченком. Ще на 25 році життя Шевченко був кріпаком, одірваним від рідного краю і народу, і вчився тільки випадково й уривками; Брюлов же 7-ми років уже добре малював, а з 9 років був учнем Академії Мистецтв. Ріжниця, як ми бачим, величезна. Треба завважити, що в такі літа, як 25 років, вже звичайно складається закінчений мистець. Шевченко це добре розумів і тому взявся за науку з надзвичайною енергією. Через рік після вступу до Академії 1839 року йому була вже присуджена за малюнок олівцем срібна медаль.

Він ішов першим учнем, і сам Брюлов був завжди задоволений з його роботи та при усякій нагоді хвалив його. Через рік, 1840 року, Шевченко знов одержав медаль вже за працю олійними фарбами, а саме за картину: „Хлопчик-жебрак дає собачаті шматочок хлібця“, а ще через рік 1841 року Рада Академії присуджує йому нову нагороду за малярські роботи історичні, портретні та за малюнок „Циганка“. Це надзвичайний поспіх, але не забуваймо, що поруч з працею маляра, яка вимагала великого й безупинного напруження фізичних, а також духовних сил, Шевченко працював і на другому полі, а саме — на полі поезії.

З другого ж року свого перебування в Академії Мистецтв Шевченко почав виявляти реалістичні погляди на мистецтво. Так, коли відомий поет Жуковський, вернувшись з закордону, привіз відти повну теку малюнків таких майстрів, як Корнеліус¹⁾, Гессе й інші, то побожно до них ставлячись, закликав з майстерні Брюлова двох його учнів — Т. Г. Шевченка і приятеля його Штернберга, щоб вони обоє побачили ті дива і мали нагоду повчитись у великих німецьких майстрів. Шевченко й Штернберг на другий день прийшли до поважного поета. „Що ж ми бачимо?“ каже Шевченко, — довгих та

¹⁾ Корнеліус та Гессе німецькі артисти-малярі XIX віку; перший малював з життя армії та народного побуту, другий — історичні теми „Фавст“ та оповідання про „Нібелунгів“ і ін.

півмертвих Мадонн, оточених готичними херувимчиками і інших мучеників живого усміненого мистецтва. Побачили Гольбейна, А. Дюрера, але ніяк не представників XIX віку. Добрий і надмірно делікатний Жуковський тільки і міг назвати обох їх „попсованими учнями К. П. Брюлова“. Брюлов здавався Жуковському дуже вже реалістичним, бо його праці „надто вже матеріальні і спускають на землю „божественне мистецтво“. З наведеного можна бачити, що погляди Шевченкові були на свій час передові. Одначе треба завважити, що під впливом того таки Брюлова, за часів академічної науки Шевченко не раз і сам малював усяких русалок, одалісок, туркенів та циганок. Це почасти й був той реалізм, що принижував „божественне мистецтво“. Ми нагадували про те, що Шевченко почав вчитись малярства, коли було вже пізно. Всього часу, що його він віддав на студіювання малярства і також на громадську діяльність, як поет, борець за визволення свого народу, — було не більше, як 10 років. Більшість малярських Шевченкових праць припадає на той час, коли ще він був не засланий. Багато портретів різних осіб, етюди, картини, малюнки олівцем, сепією, аквареллю — це довго перелічувати (опубліковано їх поперх 650, але безперечно їх було більше.) — оце малярський доробок Шевченків.

Скінчивши Академію, Шевченко гаряче взявся за здійснення задуманного ним цікавого альбому: „Живописна Україна“. У 1844 р. він навіть зробив три офорти для неї.¹⁾ 1. Дари в Чигрині, 2. Печерська криниця в Києві і 3. Судна рада.

Про живописну Україну він так писав Кухаренкові: „Я намалюю її у трьох книгах; у першу ввійдуть найзначніші або своєю красою, абож історичними спогадами місця; у другу — сучасний побут народу, а у третю — історія України.

На жаль через якісь перешкоди „Живописна Україна“ припинилася після трьох естампів. Крім згаданих вище 3-х, мали ще вийти: „Старости“, „Видубецький монастир у Києві“, казка — „Салдат і смерть“, „У Києві“.

Весь найдіяльніший час свого життя Шевченко був заклопотаний різними сюжетами для своїх картин і виконанням їх: то він прохає Кухаренка, щоб той вислав йому костюмів для історичної картини „Головатий“, то збирається літографувати її, то пише портрети, що „годували його“. Найбільше малював портрети. Фотографія у ті часи була мало розповсюджена, і через те в усіх, хоч трохи заможних панських родин, стіни кімнат були оздоблені мальованими портретами предків. Малярі мали добрий заробіток з тої праці. Шевченко також зробив їх багато.

Особливо акварельні були виконані дуже добре — кольориту свіжого і зовсім неподібного до його праць олійними фарбами. Після гарячої праці коло малювання й офорту Т. Г. двічі вже їздив на Україну; його тягло й спочити там і набратись свіжих вражень та матеріалів, але обидва рази він дуже мало його привозив.

Деякі художні критики закидають Т. Г., що він, без міри захопаний у своїй країні, мало дав етнографічного матеріалу з України.

Треба зазначити, що своєрідні етнографічні багатства України за часів Т. Г. ще досить були збережені. Ще не було залізних колій, ні путящих зносин однієї губернії з другою. Все це сприяло тому, що більшість сільських церков та чимало інших будівель ще мали

¹⁾ О. Новицький — Шевченко як маляр, ст. 77, 78.

свою місцеву українську архітектуру, чудові вироби, дивне шиття шовком, горорізьба чарували тоді всякого, хто мав правдивий художній смак. Убрання селян були теж ще зовсім не попсовані впливом міста. Рідко в якій хаті не було килимів. Шевченко дуже мало залишив нам з усього цього матеріялу. Його відомі малюнки церков та історичних місцевостей з'явилися не з його ініціативи, а з обов'язку, що на нього накладала посада члена „киевской комиссии для разбора древних актов“.

Коли приятель Шевченків, мистець гр. Честаховський, спитав Т. Г., чому він, „батько“, замало зібрав етнографічного матеріялу з України, то Шевченко відповів йому так:¹⁾ „Зовсім тоді інші часи були і нікому це в голову не приходило. По горло ми були наповнені класицизмом, і тільки священні теми були у повазі; все інше здавалося низьким. Зовсім тоді інші часи були, і навіть не тільки розказати, а й зрозуміти їх важко; наче в якомусь сні ми тоді були“.

Одержавши службу в київській комісії, Шевченко попоїздив не тільки по лівобічній, але й по правобічній Україні, при цій нагоді заводив іноді добрі знайомства. Так, мешкаючи у Чернігові, він їздив у сусідній Седнів до приятеля Лизогуба, що мав у Седневі окрему художню студію. Тут Шевченко відпочивав душею, тут він малював чимало і залишив цілі альбоми, та, на превеликий жаль, пожежа 1883 року знищила це все.

У величезному Седнівському паркові („Седнівська січ“), де проходить стародавній вал, споруджено велике погруддя поета. Там же стоїть історична камениця седнівських сотників з її льогами, сховищами, тайниками, а ще далі — Георгіївська церква в українському стилі. Їх можна бачити на малюнках, виставлених у чернігівському музеї (колишній В. В. Тарновського).

Тут у Седневі написав Т. Г. свою поему „Наймичка“, яку Лизогуб переховував у часи заслання поетового і потім передав Кулішеві для друку в „Записках о Южной Руси“.

Коли Т. Г. їздив по Україні з метою змалювати важливіші історичні будівлі та місцевості (з відповідними коментарями), то написав тоді тільки самих портретів 17 штук аквареллю та олійними фарбами. На жаль, портрети з тих часів розійшлися по руках. Особливо виконаний портрет з родини Катериничів 1846 р. В 1847 році несподівано вдарив грім і поклав кінець всім Шевченковим мріям та його мистецькій праці: його арештували й заслали як салдата в Оренбурзькі степи. Найстрашніше в тому засланні було те, що артистові-малювельові було заборонено малювати; ця ганебна заборона дуже ушкодила його, як маляра, і надовго припинила його артистичний розвій.

Заборона ця навіть на ті часи була незвичайно жорстока і безглузда. Пригадаймо, що Шевченкові не дозволено було намалювати навіть і запрестольного образу для Ново-Петровської церкви, про що клопоталося місцеве начальство. На прохання про це, після довгого зволікання, з Оренбурга прийшла від корпусного командира негативна відповідь, де говорилося, що він (корпусн. команд.) „не изволил из'явить согласие на дозволение ряд. Шевченко нарисовать запрестольный образ“. Як тяжко було Шевченкові переносити заборону малювати, видно з одного його листа, де він пише: „Дивитись і не малювати — це така мука, яку зрозуміє тільки дійсний мистець“, або ще: „сама мука для мене те, що малювати мені забороняють“.

¹⁾ Слассъон — Шевченко у мистецтві, ст. 8.

Але й у неволі знайшлися порядні люди, що зрозуміли пекельну лютість цієї заборони, і, тим що в тій забороні не згадано було про скульптуру, дозволили йому, хоч і короткий час, ліпити.

Шевченко виліпив між іншим¹⁾ „Тріо“, „Іван Хреститель“, „Христос перед євреями“, „Група киргизів“ (старий сидить у кибітці і грає на домрі; перед кибіткою стоїть його жінка і, усміхаючись, товче просо; коло жінки двоє голих дітей; до кибітки прив'язані з правого боку теля, а з лівого коза).

У засланні Шевченко пробув четверту частину свого життя, повного поневір'яння,—і це якраз тоді, коли цей геній почав був доходити широкої освіти та широкого малярського росту. Через кілька років неволі Шевченко мучився вже від думки, що життя його вже знівечене, що більшого поспіху в малярстві він вже ледве чи зможе досягнути.

Так, в одному з листів (після повернення з неволі) читаємо:²⁾ „Про живопись мене тепер і думать нечего“.

Десять років без практики можуть зробити з великого віртуоза звичайного коршемного музику. І ще я думаю присвятити себе безроздільній гравюрі „аква-тінте“. Для цього гадаю своє матеріальне існування обмежити до краю і уперто займусь цим мистецтвом; буде доволі 2-х років упертої роботи. Потім поїду у мою милу Україну і примусь за виконання естампів. Першим моїм естампом буде казарма з картини Теньєра, про яку незабутній вчитель Брюлов казав, що можна приїхати навіть з Америки, аби тільки глянути на цю дивну річ.³⁾ Але ось кінчилася й неволя Шевченкова, і він, хоч і з пригодами, повертає до Петербургу, затримавшись однак через бюрократичні непорозуміння на довгий час у Нижньому Новгороді. Тут він з великим захопленням взявся за олівець і акварель і зробив чимало портретів. Вернувшись з неволі до Петербурга, Шевченко справді так і зробив, як колись собі записав—він обмежив себе з боку матеріального до краю і захопився різноманітною художньою працею, а найбільше офортом (à l'eau forte, різьбою на міді за допомогою міцної горілки).

Про гравюру він писав так: „Бути добрим гравером—це значить ширити в суспільстві світло істини, бути корисним для людей. Скільки найкращих творів мистецтва, доступних лише багатіям, можна через чудовий різець гравера пустити в широкі народні маси“.

Ще власне до заслання Шевченко майже охопив був техніку гравера і зробив чимало добрих гравюр. Вернувшись з заслання, він так упадав коло офорту, що навіть відцурався багатьох знайомих і мало кому й на листи відповідав.

Маючи попередній досвід у цьому мистецтві, Шевченко досить швидко піднявся до рівня першорядного майстра. У цьому фаху він багато дечого сам винайшов і зробив нового та свого часу й справді був першим майстром-офортистом. Його можна вважати за першого офортиста не тільки на Україні, але в усім слов'янським світі.

Дійшов він того високого ступня майстерності самотужки, бо поради, які давав йому Іордан, торкалися хіба лише хемічних процесів травлення та ще може засобів техніки друку. Треба зазначити,

¹⁾ О. Л. Новицький. Шевченко як маляр. Ст. 81—82.

²⁾ О. Сластьон ст. 10. і М. К. Чалий. Жизнь и произведения Тараса Шевченко. 1882, ст. 95.

³⁾ Теньєр—видатний мистець Нідерландської школи з доби відродження (твори його стосуються середини XVII віку).

що манера роботи Іордана, який різав різцем по міді штрихи, ніяк не підходила до способу роботи голкою, якої вживав Шевченко, перенявши цей спосіб від Рембрандта.

Академія Мистецтва дала йому у своїх стінах особливе помешкання, аби він тільки робив свої офорти. Найулюбленішим майстром для Шевченка був Рембрандт, — у Шевченка з ним були спільні погляди на світлотінь і головні тіні на картині. Рембрандтівське освітлення, як відомо, полягає в тому, що він скупчує всю силу світла на обличчі, а решту бере в тінь, через це і глядач цілком скупчує всю увагу на цьому обличчі, не розриваючись деталями та дрібницями. Крім цього, Рембрандт змінив ту умовну пригладженість та зализаність італійського церковного малярства на реалістичне, натуралістичне малярство.

Перші 5 офортів¹⁾ Шевченко зробив з картин Рембрандта, а саме: 1. „Притча про виноградний сад“ (що в Ермітажі), 2. „Пригода у купецькій конторі“ і ін. У 1858 р. зробив офорт „Свята родина“ з ескіза Мурільйо (що в Ермітажі), потім — „Лісний пейзаж“ (з карт. Лебедєва), „П'яниці“ (з картини І. Соколова), „Сама собі господиня в хаті“ (з власної акварелі), портрет Х. А. Бруні, „Вірсія“ (Брюлова), „Одаліска“, „Молодиця біля криниці“, портрети Куліша та Білозерського, „Українець прочанин“, портрет барона П. К. Клодта і цілий ряд власних портретів. Всіх шевченківських портретів — офортів було, здається, 22. Офортами Шевченковими дуже зацікавилася Академія Мистецтв і нагородила його в 1859 році званням академіка. Як каже о. Честаховський, в Академії всі тоді звали Шевченка Русский Рембрандт²⁾.

У царині свого улюбленого фаху — офорту Шевченко, як уже згадувалось, винайшов дещо зовсім нове. По смерті Шевченка залишилося чимало усяких дрібних струментів, якихось нарізаних по обводу коліщаток, якихось ніби долітець, теж з різноманітними нарізами (пунцони).

Все це, як говорить Честаховський, вигадував сам Т. Г. і творив тими дрібними струментами свої чудові офорти. Відомий проф. Академії В. В. Мате, коли йому розповіли про ці фахові струменти, дуже зацікавився ними, замовив і собі такі ж самі та вживав їх в своїй роботі.

Другий великий майстер - офортист, проф. І. І. Шішкін, теж зацікавився Шевченковими струментами і теж замовив собі дещо.

Працюючи над офортом, не кидав Шевченко й олівця, сепії, акварелі й олійних фарб. Сюжети брав переважно з історії України.

Шевченко перший своїми малярськими творами показав, що Україна мала свою історію, і що сюжети її варті того, щоб на них зупинялись художникам. Видатніші його історичні картини: „Хмельницький перед кримським ханом“, „Смерть Хмельницького“, „Мазепа“, „Войнаровський“, „Дари в Чигирині“, „Смерть Мазепи“ і ін. Крім історичних картин та малюнків, у Шевченка є також цілком жанрові, як от „Катерина“, де змальовано покритку, покинуту її милим — москалем. Там намальовано той момент, коли Катерина прощається з своїм москалем і повертається на село. При в'їзді, коло куреня, сидить дідусь: ложки обробля та сумно дивиться на Катерину, а вона „сердечна“ ледве не плаче і підійма свій червоний фартух. Москаль же втіка на коняці, тільки невеличка собачка догоня

¹⁾ Ол. Новицький. Тарас Шевченко як маляр. Ст. 78.

його і гавка. З одного боку могила, на могилі вітряк, а далі тільки степ. Така, каже сам Т. Г., моя Катерина¹.)

Картина ця намальована літом 1842 р. через 4 роки після написання поеми „Катерина“ (1838 року). Він написав її ще в Петербурзі в Академії.

До жанрових картин також належать: „Старости“, „Судна Рада“, „Знахар“, „Українець прочанин“, „Молодиці“, багато сцен з казарменного життя й з побуту киргизів. Сюди ж треба додати багато малюнків окремих постатів, типів, головок і ін.

Під впливом свого приятеля Штернберга Шевченко пройнявся ще більше реалістичним напрямком в малярстві.

Переходимо далі до портрета. Їх найбільше в Шевченка. Малювані вони й олійними фарбами й аквареллю й олівцем, а також виконані офортом. Всі портрети змальовані дуже добре, особливо аквареллю. А треба сказати, що акварель — це найважча галузь в малярстві. Акварельні Шевченкові портрети особливо привабливі — вони повні виразності та якоїсь лагідності. Назву найвідоміші з портретів, а саме: Куліша, трагіка Ольдріджа, Маєвського, Демидова, Вільховського, портрети Катериничів, офортні портрети О. Бруні, скульптора бар. Клодта, графа Толстого, Горностаєва, малювані тушем В. М. Лазаревського²).

З попереднього матеріалу видно, що Шевченко був і історико-жанрист і пейзажист³).

Що ж до значного числа портретів, то це був лише засіб до заробітку. Не малу вагу мають його рисунки історичних будівель, церков, руїн, місцевостей.

Про Шевченка, як скульптора, не можна сказати чогось певного, бо роботи його цього роду не збереглися.

Коли ми роздивляємось тепер картини й малюнки Шевченка, то деякі з них викликають у нас такі питання:

Чого вони такі одмінні й не схожі на роботи інших тодішніх митців? Чого, власне, навіть окремі постаті, трактування їх не відповідають натурі, що оточує нас з усіх боків? Що це за довгі шиї у жінок, що то за голови, очі, носи й губи, що неодмінно нагадують гіпсові? Навіщо так все фотографічно прилизано? Відповідь на такі запитання коротка — то була школа свого часу, школа алегорій, символів, штучних театральних поз і т. і.

Значить, і всі ті ознаки, від найменших до найбільших, малювалися неодмінно такими, якими могли найкраще відповідати канонізованому ідеалові краси.

Цілком зрозуміло, через що Шевченко, як і всі мистці його часу, найбільше дбали про те, щоб показати в своїх творах (і навіть в портретах) своє уміння малювати форми людського тіла; це віддавалося дань культивованому тоді академічному псевдо-клясицизмові, — кожний мистець тодішній конче намагався виставляти з-під одержі вивчені форми тіла, хоч би це й зовсім не відповідало дійсності (змістові картини або й портретні).

¹) „Киевская Старина“, 1896 г., т. VIII, відд. II, ст. 1, 2.

²) О. Л. Новицький. Шевченко як маляр, ст. 44, 80, 81.

³) Кількість праць Шевченка, що дійшли до нас, або про які маємо звістен автопортретів 26, портретів 97, кресвидів 341, побутових малюнків 70, історичних малюнків 11, релігійних 9, алегоричних та мітологічних 7, ілюстрацій 30, анатомічних малюнків та етюдів — з натури 28, копій 14, офортів 28, скульпт. праць 6 — 7, архітектурних проєктів 3.

О. Новицький. Т. Шевченко як маляр — альбом малюнків ст. 37.

Через таку практику пристосовування живої натури до мертвих гіпсів, постаті їх часто нагадували постаті античних героїв, їх вимушені форми були результатом вивчення тіл антиків. Тракткування самих сюжетів і сцен було фальшиве. Пози мали бути конче якнайкращі, бо цього вимагав тодішній мистецький канон; навіть пози тих, що помирали, чи від меча чи то від отрути, мали бути гарні. Це була відірвана від життя академічна школа з її класичним каноном краси, з її комедним студіюванням натури, з її чорним кольоритом, сухою манерою, з її схоластичним трактуванням сюжетів і сцен картини. Це були пута, що звичайно мають назву: „псевдокласицизм“. Однак Т. Г. Шевченко, будучи весь час в атмосфері цього псевдокласицизму, не підпав цілком його впливові, а виявив певну самобутність, ставши на шлях натуралістичного реалізму. Хоч спочатку Т. Г. був під впливом „божественного Брюлова“, але невдовзі він звільняється від нього й робиться незалежним. Природа, життя—ось що залишається єдиним його керовником в мистецтві. Малярські твори його пройняті наскрізь правдою, простотою, природністю.

Нещодавно в 1917 році, знайдено маловідомий у нас портрет Шевченкового батька, Григорія Івановича Шевченка. На нього випадково натрапив колишн. архівар і директор Білоруської Національної книгозбірні Янко Луцкевич у м. Вильні в грудні 1917 року під час німецької окупації в єврея крамаря тютюнника, в якого він висів у кутку на стіні; за невеликі гроші він купив портрета. Цей дорогий скарб Луцкевич передав до Львівського Національного Музею¹⁾. Тут портрет перебуває і тепер. Портрет Григорія Шевченка, мальований тушшю, являє собою кремезного присадкуватого селянина на весь зріст. На голові висока чорна шапка, видно стара, бо трохи присіла. Обличчя голе; густий чорний вус звисає додолу. Малі, чорні, глибоко-всаджені очі дивляться наліво униз. На обличчі помітна задума і смуток, на що вказують глибокі зморшки на чолі за густими бровами. Руки згорнені і всунені в вузькі рукави широкої свитки, перехопленої білим вовняним поясом. Широкі білі шаровари звисають з високих чобіт. Ноги стоять певно та вільно. На лівій руці висить короткий батіг—ознака стану і праці. Постать стоїть анфас до глядача, легко звернена вліво. Лівій малюнку досить певні, тільки переходить до світла—тіні в тушівці, в складках одягу вказують ще на роботу початкуючого артиста. Під портретом є автограф Т. Шевченка: „Се мій батько“, писаний дрібним, кругленьким, стоячим письмом. Шевченко мав звичай у такій формі підписувати свої малюнки. У себе він також підписав словами: „Оце кобзарь Шевченко“ на автопортреті, що малює артиста серед товаришів, студентів академії мистецтв. Самі форми літер с, м, б, а, к та о належать руці Шевченка. Ці безперечні дані приводять нас до висновку, що цього портрета малював сам Тарас Шевченко, і він (портрет) з'являє Тарасового батька, Григорія Івановича. Далі, Вильно, де знайдено цього портрета, треба вважати за місце знаходження портрета. У цьому місті перебував дідич Шевченків Павло Енгельгардт. Сюди вирядив Тараса Дмитренко, управитель Енгельгардта, в-осени 1829 р. на кімнатного козачка для пана. Тут, після невдалої спроби зробити з нього козачка, Енгельгардт віддає його вчитися малярства до Яна Рустема, професора Виленського Університету. Малювання цього

¹⁾ Національний Музей у Львові. Каталог Шевченківської вистави 1920 р. Др. О. Волян, член Кураторії Націон. Музею „Се мій батько“ ст. 6—9.

портрета, очевидно, і припадає на 1830 рік, т. т. до від'їзду Тараса до Варшави в науку до маляра Лямпі. Дуже можливо, що цей малюнок дав привід чесному Рустемові просити Енгельгардта віддати Тараса на дальшу науку до маляра Лямпі. Цей портрет знайдений в дерев'яній, вглибленій рамці. Він має заввишки 13 см, вирізаний з паперу та наклеєний на біле тло височиною в 16,5 см., завширшки 10 см. Можливо, що цей портрет свого дорогого батька сам таки Шевченко вправив в рамки, зашклив і повісив у своїй кімнаті, де портрет і лишився, бо не було рації брати його до Варшави на короткий час. З помешкання Енгельгардта він вкупі з іншими меблями діди́ча дістався згодом перекупням. А що його ніхто не знав, то він перевисів свій вік у крамаря аж до 1917 року. Що цей портрет був передніше в панському домі, свідчать старі папери, якими підліплено портрета на звороті. Це французькі оголошення тодішньої світової музичної фірми синів В. Shott з Могунтії з ціною у флоринах. Тепер виникає ще одне питання, чи дійсно це портрет Шевченкового батька, в зв'язку з портретом батька його, про який згадується в монографії Ол. Новицького: „Шевченко як маляр“ на ст. 42, і що переховується в музеї Тарновського в альбомі № 143 на 8 картці. Портрет цей намальований у профіль, у кожусі з великою бородою. Під ним підпис: „Батька Т. Шевченка (по указанію самого Шевченка)“. Щоб вирішити це питання, треба порівняти обидва портрети; чи вони дають нам одну особу, чи різні. Батько Шевченків, Григорій Іванович, вмер 1825 р., коли Тарас мав 11 літ, значить і перший і другий портрети мальовані з пам'яті. Через те, що батько Шевченків помер на 45 році свого віку, коли ще наші селяни не мали звичаю носити бороду, немає певности, що портрет з бородою належить батькові Шевченка. Це тим більше, що малий хлопець того віку і тої пам'яті, як Тарас, вже міг добре тямити свого батька. Можливо, що портрет з бородою належить комусь з рідні, найпевніше — столітньому дідові Іванові, оповідачеві про минуле, якого Тарас мав на думці, коли писав свої Гайдамаки. Вже пройшло коло 100 років з часу написання цього портрета. Він для нас є незвичайно цінний як для дослідження творчості Т. Г. Шевченка, як маляра, так і як правдивий портрет його батька, що дав життя Тарасові і прорік йому велику роль серед свого народу.

Хроніка

ЛЕОНІД СКРИПНИК

Двадцять третього лютого ц. р. в туберкульозному інституті від невинних сухот горла й легенів помер журналіст, учений, інженер і письменник співробітник нашого журналу Леонід Гаврилович Скрипник. Невіжчиків було 36 років і після періоду накопичування спостережень він тільки-но починав підводити підсумки своєму життєвому досвіду.

Важко було б у наш час надмірної спеціалізації відшукати такого енциклопедичного діяча, як Леонід Скрипник. Він скінчив кілька факультетів політехнічного інституту й жартома називав себе — інженером політехніком. Один із перших в к. Росії він почав літати на аеропланах — машинах перших конструкцій і одного разу випав з аероплана й урятувався тільки випадково.

Світова війна 1914—18 р. застає Скрипника вже інженером. Спочатку він працює на фронті в найвідповідальніших місцях, а далі з примхи нач. інженерів царської армії 23-річного інженера, „нижнього чина“ Л. Скрипника призначають на будівництво Мурманської залізниці на відповідальну посаду, яку мав право обіймати тільки досвідчений генерал — інженер. Скрипник з честю експромтом перекваліфіковується на інженера шляхів і ставить рекорд, другим закінчуючи будівництво.

З революцією Леонід Скрипник працює в П.-З. залізницях на посаді головного керівника будівельних робіт.

Час і праця дає йому досвід, технічна спеціальність дисциплінує його мислення і дає йому ракурс, з якого він сприймає культурні явища.

Скрипник, з НЕП'ом, покидає технічну спеціальність і віддається роботі на культурному фронті. Він працює спочатку в ВУФКУ на посаді завлабораторії одеської кіно-фабрики, пише на замовлення радвидавництва низку наукових праць з хемії, фотографії, з теорії кіно і т. д.

Але його цікавить переважно робота в галузі загальної теорії мистецтва й культури. Через це такі його праці, як роман „Інтелігент“ та початок другого роману — це тільки „проби пера“, шукання справжньої роботи для екстраординарного інтелекту Леоніда Скрипника.

За два місяця до смерті Л. Скрипник привіз із Києва нову велику працю „Мистецтва й соціальна культура“ книжку на 11 друк. аркушів, написав її одним поривом. Це був чи не світовий рекорд працездатності. Л. Скрипник гарячково підбивав підсумки своїм спостереженням. Ці спостереження підсумовано в книжці, що її на жаль ще не видано. Сьогодні ще за рано говорити про цю працю, але вона виконана в тих межах, які передбачала панфутуристична теорія М. Семенка.

Цікаво відзначити, що в цій радикальній праці Л. Скрипник заперечує право на існування белетристики. І от з повною послідовністю Л. Скрипник відмовляється закінчити свій роман — стоїцизм і послідовність зразкові!

Хвороба раптом подолала Л. Скрипника. Він був поінформований про безнадійність свого стану. Він знав, що йому лишається жити не більше місяця. І от, знаючи про скору смерть, він не кидає праці до того часу, поки не доводиться переводити його на камфору.

До останньої хвилини свого життя він думає за свою працю. Він намагається продовжувати роботу, бореться з смертю. Але вона приходить ранком 23 лютого.

Так на середині обірвалося життя людини, що була рушієм української пролетарської культури. Ми повинні вивчити літературну спадщину Леоніда Скрипника, людини з великим досвідом і колосальним мозком.

Леонід Скрипник був одним із основних співробітників і діячів журналу лівої формациї „Нова Генерација“.

О. П.

ЄДНАННЯ РАДЯНСЬКИХ КУЛЬТУР

Для налагодження і зміцнення культурних зв'язків поміж братніми республіками УСРР і РСФРР в середині лютого в Москві відбулася історична зустріч українських і руських письменників. На запрошення Федерації об'єд-

нань радянських письменників РСФРР і Всесоюзного об'єднання пролетарських письменників (ВОАП) із України виїздила делегація письменників: П. Тичина, В. Сосюра, М. Терещенко, М. Бажан, Г. Шкрупій, Д. Загул,

М. Йогансен, А. Панів, А. Шмигельський, А. Дикий, В. Полішук, Н. Забіла, І. Кулик, П. Усенко, М. Хвильовий, Петро Панч, В. Підмогильний, Б. Антоненко-Давидович, Остап Вишня, О. Копиленко, Гр. Епик, Я. Качура, Ю. Яновський, А. Любченко, М. Яловий, О. Слісаренко, А. Головка, П. Іванов, В. Кузьмич, Л. Первомайський, Г. Коцюба, С. Пилипенко, І. Микитенко, М. Куліш, І. Ле, О. Досвітній; критиків і журналістів: В. Хоменко, В. Десняк, Б. Ліфшиц, В. Фурер, Фалькевич, Я. Савченко, Б. Коваленко, С. Шупак, І. Момот, В. Коряк, Петренко; представників театру і кіно: Г. Юра, Василько, Романицький, О. Довженко.

Зустріч почалась із партнаради, що відбулася при АППО ЦК ВКП(б) під головуванням тов. Керженцева. Нарада була присвячена питанням про зближення українських і руських письменників і про налагодження міцніших взаємин поміж обома національними культурами. З доповіддю про українську літературу і про політику компартії у цьому питанні виступив завідавець АППО ЦК ВКП(б) У. т. А. Хвиля, що зупинився на процесі розвитку української літератури, головним чином в повоєнний період.

9 лютого в будинкові Герцена відбулася урочиста зустріч українських письменників з письменниками РСФРР. Серед присутніх були: вся українська письменницька делегація, т.т. Керженцев, О. Каменева, Бела Іллеш, Мате Залка, В. Маяковський, Асеев, Лідін, Сельвінський і інші, а також делегація письменників із Ленінграду і представники від літератур нацменшостей. На бенкеті з привітальною промовою від Комітету для зустрічі українських письменників виступав тов. Керженцев, угорський пролетарський письменник Мате Залка, О. Каменева і інші. Од імені української делегації відповідав тов. Гр. Епик.

В наступні дні письменники взяли участь у відкритті виставки української графіки в ДАХНГ, виставки української книги в українському клубі ім. Шевченка. Ця виставка потім буде передана до Комуністичної академії. Взяли участь в спеціальній нараді державних і кооперативних видавництв, скликаних у ПЗ'ї. На цій широкій нараді, де були присутні і редактори періодичної преси, був вироблений принциповий план, що до взаємного постійного обміну надбаннями в галузі художньої літератури, а також і обслуговування друкованим словом нацменшостей на терені обох республік.

В той же день делегація в повному складі одвідала в ЦК ВКП(б) тов. Л. Кагановича і генерального секретаря ЦК ВКП(б) тов. Сталіна, з якими вела дружню бесіду протягом трьох годин. Тов. Сталін підчас бесіди докладно висвітлював національне питання і національну політику радянської влади в умовах перехідного періоду диктатури пролетаріату.

Зустріч українських письменників з широкими шарами руського радянського суспільства відбулася 11 лютого в Колонній залі Будинку Союзів. З великою промовою висту-

пив тов. Луначарський. Від Ради національностей при ЦВК СРСР привітання склав тов. Смідович.

Українські письменники відповіли на це декларацією, в якій між іншим говориться:

„Перебуваючи в столиці великої вільної соціалістичної республіки в єднанні з братнім російським пролетаріатом і російською радянською літературою та суспільністю, делегація не може не згадати про долю мільйонів робітників та селян Західної України, Буковини, Закарпатської України та Басарабії, що стогнуть під ярмом польського та румунського фашизму і чехо- словацького імперіалізму.

Делегація посилає своє палке привітання масам українського пролетаріату Сполучених Штатів, Канади та Бразилії. Делегація твердо вірить, що комуністична революція визволить усі нині пригноблені українські землі і об'єднає їх з Радянською Україною і Радянським Союзом.

Делегація дякує за братерський палкий привіт пролетаріатові Москви і руській революційній літературній громадськості. Увага, що її приділили делегації партійні та радянські органи СРСР і, насамперед, ЦК ВКП(б) і РНК СРСР зробила приїзд українських письменників до Москви подією великої ваги, яка позначиться на всьому дальшому процесі культурної революції та літературного будівництва УСРР, а також інш. націй і народів СРСР, що їх раніш пригноблював російський царат, а тепер вони встановлюють братерський зв'язок і об'єднують зусилля в справі утворення соціалістичної інтернаціональної культури“.

Доповідь про українську літературу зробив тов. В. Коряк. Офіційна частина вечора закінчилась виступами українських та руських поетів та письменників, що зачитали свої твори.

Закінчився вечір демонстрацією оперового та драматичного мистецтва України та Росії.

З московськими робітниками українські письменники й артисти зустрілися в клубах при заводах. Літературні вечори, в яких взяли участь і руські поети, були улаштовані в клубах ім. Кухмістєрова, Жовтневої революції, „Красний Богатир“ і в текстильників на „Трехгорке“.

Ці зустрічі носили надзвичайно теплий характер. Всі клуби були переповнені робітниками, що не тільки слухали, але й засипали доповідачів силою записок.

Зустріч із земляками, що їх в Москві нараховується до п'ятидесяти тисяч, відбулася в спеціально заоренованому для цього театрі ім. Каляєва. В той же вечір відбувся раут в українському постпредстві, на якому були присутні т.т. Риков, Луначарський, Літвінов, Ейдеман, Квірінг, Лебедев, Чубар і інші представники союзного уряду, руські письменники і журналісти.

Група українських письменників, артистів і представників української громадськості

в Москві одвідала також Всесоюзне т-во культзв'язку з закордоном (ВОКС), де провадила бесіду про ув'язку роботи українського т-ва з всесоюзним.

Закінчився „тиждень української культури“ прощальним вечером у будинкові ім. Герцена, після чого письменники П. Тичина, В. Сосюра, М. Бажан, П. Усенко, Петро Панч, А. Любченко, Остап Вишня, А. Головка, І. Микитенко і Б. Антоненко-Давидович були делеговані до Ленінграду для налагодження зв'язків з ленінградськими письменниками, а

решта товаришів із делегації повернула на Україну.

У Ленінграді делегація улаштувала теж низку зустрічей, нарад і вечорів із ленінградськими письменниками, поетами і драматургами, відвідала ленгіз і редакцію журналу „Звезда“, де встановили принцип взаємного обслуговування новинами з художньої літератури. Вільний від засідань час делегація використала для ознайомлення з театрами, музеями і пам'ятками культури.

ЛІТЕРАТУРНЕ ЖИТТЯ

✱ „Романи й повісті“. У виданні „Українського Робітника“ (Харків) вийшли в серії „Романи й повісті“ — роман Головка — „Бур'ян“ та роман Ледянка — „На гора“ і в перекладі книжка спогадів Макса Гельца. Ці спогади виходять вперше в нашому Союзі. Разом з українським виданням їх друкують і в Німеччині.

✱ Виставка української книги в Москві. 14-го Лютого в Українському клубі в Москві відкрито виставку української книги. Ця виставка буде потім перенесена до Комуністичної Академії і перетворена на постійну виставку при останній.

✱ Повість Б. Антоненко-Давидовича „Смерть“ чеською мовою. Повесть „Смерть“ Б. Антоненко-Давидовича перекладена в Празі на чеську мову і незабаром вийде у виданні Вацлава Каплицького.

✱ Сто років з дня смерті Грибодова 11 Лютого п. р. минуло сто років з дня смерті руського письменника А. С. Грибодова. Народився він 1795 року.

✱ Пам'ятник Грибодову в Москві. 16-го лютого ц. р. в Москві поставлено пам'ятника - горельєфа Грибодову роботи скульп-

тора К. Луцького. На тимчасовому п'єдесталі напис: „А. С. Грибодов 1829 - 1929“, з другого боку слова Грибодова підчас його арешту в справі декабристів: „Я ненавижу слово „раб““.

✱ Переклад роману Гашека „Пригоди бравого салдата Швайка“. — Паризьке видавництво Бернар видає в перекладі на французьку роман Гашека „Пригоди бравого салдата Швайка“.

— Нью-Йорське видавництво Doran and Co і Лондонське Curtic Brown видають цей роман в перекладі на англійську.

— В Польщі, „Швайк“ в перекладі на польську видає Towarzystwo Wydawnicze Roj.

— Переклад на українську „Швайка“ незабаром з'явиться у виданні Державного видавництва України.

✱ Закон про авторське право. Президія ВУЦВК'у та Раднарком затвердили закон про авторське право, що захищає матеріальні права авторів літературних, наукових та художніх творів.

В разі смерті автора, всі його права переходять до спадкоємців. Авторське право для самого автора є довічне, а після його смерті переходить до спадкоємців на 15 років

ВИДАВНИЧА ХРОНІКА

✱ Книжки національним меншостям України. Нещодавно Всеукраїнська філія Центрвидаву склала звіт перед Народнім Комісаріатом Освіти про те, як постачається національним меншостям України літературу їх рідною мовою.

Всеукраїнська філія Центрвидаву почала свою роботу 1926—27 року. Тоді вона видала 466 друкованих аркушів літератури мовами кількох національних меншостей України. Було видано німецькою мовою — 182 друк. аркушів, польською — 125, єврейською — 88, болгарською — 70 і грецькою — 1.

Ці 466 друк. аркушів становлять лише 57% накресленого плану, якого за браком авторських і культурних сил, а головним чином за браком друкарських умов, виконати цілком не вдалося.

Видавничий план на 1927—28 рік був поширений. До 1-го жовтня 1928 року видано 948 друкованих аркушів нацменівської літератури загальним тиражем — 542.500 примір-

ників. З цієї кількості видано німецькою мовою 173 аркушів, єврейською — 132, болгарською — 99 і польською — 94. До 1 Січня 1929 року Всеукраїнська філія Центрвидаву мала видати 374.700 примірників нацменівської літератури.

Цієї літератури, щоб задовольнити потреби широких трудящих мас національних меншостей України — не досить. Попит на цю літературу чималий. Зважаючи це, „Всеукраїнська філія Центрвидаву вирішила свій видавничий план на 1929 рік поширити в більших розмірах, ніж попереднього року.

Запроєктовано видати 1.496 друкованих аркушів нацменівської літератури.

З 1929 року Всеукраїнська філія Центрвидаву починає обслуговувати й руське населення України і видаватиме для нього літературу, якої на Україні руською мовою не видається, а саме літературу з сільського господарства, з радянського будівництва, з радянського законодавства, кооперативу, проф-

спількову, про комітети незаможних селян (КНС), дитячу шкільну бібліотеку й деякі підручники для руських шкіл на Україні. Творів красного письменства й підручників для другого концентру (фізика, хемія, тощо). Всеукраїнська філія Центрвидаву не видаватиме.

У плані видань на 1929 рік головне місце посідають підручники — 53%, дитячої літератури буде видано порівняно до загального плану — 10,5%, красного письменства — 8%, масової політичної літератури — 11,5%, науково-популярної — 7,4%, загальної політичної літератури — 3% і різної — 6,6%.

Серйозну увагу присвячується дитячій літературі мовами національних меншостей, якої досі майже ніхто не видавав. Всеукр. філія Центрвидаву намітила цю дитячу літературу видавати тиражем: єврейською — 4.000, німецькою й польською — 3.000 та болгарською — 1.500 примірників.

Видавничий план Всеукраїнської філії Центрвидаву передбачає поширити обізнання національних меншостей України з українською літературою. З цієї метою німецький, польський і єврейський сектори філії Центрвидаву видають переклади творів українських письменників, зокрема переклади п'єс для сільських театрів.

В Центрвидаві (Всеукр. філія) зосереджено видання нацменівської періодики, тираж якої поступово зростає. Наприклад, єврейська газета „Дер Штерн“ минулого року виходила тиражем в 6.500, а тепер в 11.500 примірників. Єврейський журнал „Юнге Гвардіє“ торік виходив тиражем в 1.000 примірників, а тепер в 7.000; болгарська газета „Съвецко село“ торік виходила тиражем в 1.000, а тепер в 2.000 примірників. Цього року видаватимуться і польські газети, що досі виходили в Києві. Видання цих газет буде зосереджене в Харкові.

За зауваженнями Народного Комісаріату Освіти Всеукраїнська філія Центрвидаву має звернути особливу увагу в своїй видавничій роботі на видання учбової літератури для національних меншостей України, продовжуватиме систематичне видання творів українських письменників мовами нацменшостей та поліпшить технічну якість своїх видань поруч із здешевленням їх.

* Видавництво „Пролетарій“ цього року видасть твори класиків укр. мовою. Між ними твори Гюго, Дікенса, Бальзака, Франса. Вийде також роман „Анна Кареніна“ та „Детство и Отрочество“ Л. Толстого.

НАУКОВА ХРОНІКА

* Стан краєзнавства в УСРР. Систематична краєзнавча робота в УСРР почалася тільки з 1-ої Всеукраїнської Краєзнавчої Народи (15/V — 1925 р. в Харкові). Народа винесла резолюції по головних питаннях, обрала перший Український Комітет Краєзнавства (УКК) і дала йому відповідні директиви.

Підчас наради було налічено краєзнавчих організацій всього 16, по 5 округах. В решті округ краєзнавчий рух щойно починався.

Першою роботою комітета було — перевести облік краєзнавчих організацій. Облік дав змогу вяснити цілу низку моментів, на які комітет мусів увесь час орієнтуватися підчас своєї дальшої роботи. Так, виявлені були типи організацій на місцях, що є досить різноманітні. Звичайною формою є Краєзнавче т-во в окружному місті, а по селах та місцевках краєзнавчі гуртки. Краєзнавчі Т-ва існують самостійно; гуртки — при різних установах та організаціях. Щоб надати більшої однотипності організаціям, підвести юридичний ґрунт під їхнє існування й тісніше зв'язати ці організації з УКК, Комітет опрацював і затвердив через МЕКОСО НКВС типовий статут краєзнавчих товариств. (В дальшому нові організації виникають вже за зазначеним статутом). Зараз ми маємо 30 окружних, 40 районних краєзнавчих організацій та 140 краєзнавчих гуртків.

Зміст роботи краєзнавчих організацій — всебічне вивчення території села або району. Майже всі організації, що вже стали на ноги, зв'язали свою роботу з місцевими пла-

новими та господарчими організаціями. Решта дрібних гуртків вивчають окремі дрібні питання (грунти, шкідники та інш.). Серед робіт товариств можна назвати: геологічні та гідрологічні дослідження, виявлення корисних копалин, вивчення та спроби культури місцевих лікарських рослин, вивчення луків, шкідників сільського господарства, фенологічні та метеорологічні спостереження, організація метеорологічних станцій, показових та досвідних ділянок та інш.

Монографічні вивчення типових сіл, виборочні дослідження бюджету селянської родини, вивчення економіки та побуту сіл, населених нацменами, дослідження кустарних промислів.

Одною з цікавих сторінь діяльності місцевих організацій слід відзначити видання збірників, що освітлюють округу всебічно, або частково. Так вийшли вже видання Вінницької, Кам'янецької, Полтавської, Миколаївської, Гуманської, Одеської, Білоцерківської організацій. Низка інших округ подібні збірники вже або здала до друку, або виготовила та ще не має засобів до видання.

Для поживлення роботи в місцях, де немає краєзнавчих організацій, УКК перевів інститут кореспондентів. Вироблено положення про сітку, а також програм роботи кореспондента. В наслідок цього УКК зв'язався з найдальшими кутками України, маючи нині всього кореспондентів 50 і ведучи з ними систематичне листування.

Ставлячи своїм завданням не тільки оформлення краєзнавчих організацій і пожив-

влення їхньої роботи, а й повернення цієї роботи до вивчення в першу чергу питань, зв'язаних з ближчими потребами місцевого господарства,— УКК брав участь у підготовці конференції по вивченню продукційних сил і переводив суцільний облік роботи краєзнавчих організацій в цій галузі, який показав, що більшість організацій провадить дедалі дужче свою роботу в цім напрямку, а нові організації часто і виникають з метою вивчення продукційних сил округи.

Щоб охопити місцеву роботу методичним керуванням, об'єднати досвід місць і виявити наслідки їхньої роботи, УКК почав з 1927 р. видавати щомісячний журнал „Краєзнавство“, розрахований головним чином на низового краєзнавця, яким є здебільшого вчитель, студент, подекуди добре грамотний селянин і робітник.

За 1927 рік вийшло з друку лише 3 числа журналу. За 1928 рік повинно бути надруковано 8 чисел (вийшло з друку 5 чисел, зараз друкується 6—8 число).

Цілковита нестача коштів на видавництво робить те, що УКК не може регулярно видавати журнал і ми маємо, що 1927 р. видано тільки 3 числа, 1928 р. було видано 8 чисел, замість 10 чисел на рік. Видання журналу на 1929 р. Комітет гадає почати з березня м.-ця 1929 р.

Звертає на себе увагу розмір бюджету і штату Комітета, що аж ніяк не відповідає розмірові і значенню роботи його. (УКК має 3 платних робітників, річний бюджет його тільки 6680 крб.; а на видавництво й зовсім нічого немає).

Пр. В-н

✱ Вивчення українських колоній у Сибіру. Етнографічна комісія Всеукраїнської Академії Наук налагодила щільний зв'язок з українськими колоніями в Сибіру. Від сибірських селян-українців уже одержано багатий етнографічний матеріал.

✱ Науковий зв'язок з Кубанню. З Кубані до Києва прибув А. Ф. Лещенко з метою спеціального зазнайомлення з працею Етнографічної Комісії Всеукраїнської Академії Наук; працює тепер в її науковому архіві.

Через нього Етнографічна комісія налагодила зв'язок між українськими й кубанськими науковими закладами.

✱ Науковий зв'язок Всеукраїнської Академії Наук (ВУАН) з закордоном. ВУАН одержала листа від Американського науково-дослідного товариства (Нью-Йорк) з пропозицією налагодити постійний науковий зв'язок через обмін виданнями та командировання своїх доповідачів.

✱ „Вісті Всеукраїнської Академії Наук“. Вийшло із друку і поступило в продаж перше число „Вістей ВУАН“ за жовтень-грудень м. р. Незабаром має вийти перше число за цей рік.

„Вісті ВУАН“ виходитимуть 10 разів на рік.

✱ ВУФКУ і наукові експедиції Всеукраїнської Академії Наук. Всеукраїнське Фото-Кіно Управління (ВУФКУ) погодило питання щодо участі своїх кіно-операторів в наукових експедиціях, які переводитиме Всеукраїнська Академія Наук (ВУАН).

Етнографічна комісія ВУАН уже запропонувала ВУФКУ такі знімання: Лоцманський цех, Вільні матраси, Чумаки та ілюстрування екскурсій до колоній нацменів (волохи, болгар та євреї).

✱ Українське товариство „Історик-Марксист“. В грудні минулого року в Харкові відбулася установча конференція українського товариства „Історик-Марксист“, що засновується при Інституті Марксизму.

Завдання Товариства в основному полягають в об'єднанні всіх істориків-марксистів України для наукового розроблення питань з історії та марксистської методології історії та боротьби з буржуазними і дрібно-буржуазними течіями в історичній науці.

До ради Т-ва обрано 9 членів: Скрипника, Яворського, Камишана, Каретникову, Рубача, Річицького, Рохкіна, Коряка і Попова.

Об'єднане засідання ради і ревізійної комісії обрало президію Т-ва. Голова президії — т. Яворський, заступник — т. Камишан і вчений секретар — т. Каретникова.

В цих місяцях має відбутись перший науковий з'їзд українського Т-ва „Історик-Марксист“. З'їзд буде присвячений заслуханню наукових доповідей з історії методології та історіографії.

✱ Словник термінологій І. Н. М. В Києві в кінці м. р., в приміщенні ВУАН відбулася скликана Інститутом Наукової Мови конференція в справі усталення термінології з органічної хемії. В конференції взяли участь делегати з різних міст України.

Редакційний відділ І. Н. М. працює тепер над словником термінології економічної, ділової, математичної (частина третя) і музичної.

✱ Бібліографічний словник. Одеське Бібліографічне Т-во розпочало видавання бібліографічного словника М. Комарова.

Словник виходитиме окремими випусками.

✱ Нові надбання Музею Слобожанської України ім. Сковороди. За останній час музею Слобожанської України ім. Сковороди у Харкові збагатився на нові музейні надбання: художні, етнографічні, виробничі. Серед художніх заслуговує на увагу низка картин художників так чи інакше зв'язаних з Слобожанщиною, чи тих, що писали на українські теми.

Така картина М. Р. Пестрикова — „Художники Беркос та Васильківський“, його ж „Портрет академіка М. Ф. Сумцова“ й багато портретів українських письменників. Потім, дві картини співробітника С. І. Васильківського — акад. М. С. Са — „Цегельня“

та „Зустріч“. Інтересна аквареля І. Соколова, співробітника Шевченківської „Живої України“, — „Дяк, що краде гроші з церковної кружки“. Чудові твори С. І. Васильківського — „Кам'яна баба“ та „Початок Дніпрових порогів“. Варт зазначити малюнки художників Ткаченка, Кисільова, Первухіна, Маковського.

З предметів старовини звертають увагу цінні пістолі та оригінальна пішка — знак теслярського цеху — у вигляді маленької металеві сокири. Багато зібрано дрібних етнографічних речей — дитячих народних іграшок, писанок тощо.

Порядний керамічний відділ музею збагатився на колекцію колишніх фабрик порцеляни Миколаївського, Харківського заводу кол. Петрова та теперішнього Будянського — придбано велику кількість посуду й ліф, карнізів, різних оздоб, кахель та інш.

* Подарунок Чернігівському державному музеєві. Нещодавно Максим Горький надіслав з Берліну на подарунок Чернігівському державному музеєві 14 листів Коцюбинського, адресованих Горькому.

Горький обіцяє надіслати музеєві також фотографії та групи, сфотографовані на острові Капрі підчас перебування там Коцюбинського.

* Завітання на Україну шведського вченого проф. Туре Ерне. Наприкінці 1928 року завітав на Україну відомий шведський вчений проф. Туре Ерне. Він одвідав Київ, де досліджував переважно так звану аворську та нормандську старовину VII віку.

Туре Ерне працював у Всеукраїнському історичному музеї ім. Шевченка та в кабінеті антропології при Всеукраїнській Академії Наук, де ознайомився з палеолітичними та неолітичними колекціями, а також з цікавою приватною колекцією старовини з часів великого переселення народів.

В районі Чернігова Туре Ерне ознайомився з цікавим гробовищем X віку.

Проф. Ерне з великою похвалою говорив про діяльність українських учених та широкую видавничу діяльність Української Академії Наук.

Щоб мати змогу на далі продуктивніше працювати, проф. Ерне почав вивчати українську мову.

* Виставка масової технічної книжки і наочного приладдя. В Москві тепер організується виставка масової технічної книжки і наочного приладдя.

Всеукраїнське т-во культурного зв'язку з закордоном бере участь в цій виставці. Видавництва України — ДВУ, Книгоспілка і інш. надсилають свої експонати — наочні приладдя, книжки, плакати, картографи. Комітет сприяння Дніпрельстану командировав на Дніпрельстан представника, що має зібрати всі відповідні матеріали щодо будівництва Дніпрельстану, його майбутньої роботи тощо, для цієї виставки.

* Участь України у виставці театрального мистецтва в Швайцарії. В Швайцарії — в Цюрихові та Берні — в перших місяцях цього року мають відбутися виставки театрального та художнього мистецтва.

Всеукраїнське т-во культурного зв'язку з закордоном разом з Управою мистецтва Народного Комісаріату Освіти беруть участь в тих виставках. Зібрано чимало експонатів — художні книги, плакати, макети, дитячі книги, фотографії, гравюри, оригінальні картини українських художників тощо, які будуть експоновані на згаданих виставках в Цюрихові та Берні.

* Запрошення німецьких учених на Україну. Всеукраїнське товариство культурного зв'язку з закордоном ухвалило запросити до Харкова німецьких учених, що тепер перебувають у Москві, беручи участь у „Тижні німецької техніки“, для зустрічі з українськими вченими.

Одночасно Правління ВУТКЗ прийняло запрошення німецьких організацій про участь українських учених в низці німецьких журналів, зокрема, в журналі „Ост-Европа“ та інших виданнях німецького товариства для вивчення Східної Європи.

Київські вчені з приємністю зустріли думку про влаштування „Тижня німецької техніки“ на Україні і кілька київських учених, серед них акад. Саминський — директор Інституту Прикладної Механіки, проф. катедри мосто-будівництва при Київському Інституті Патон, відомий будівник-архітектор, проф. Риков та інші, зважаючи на те, що Київ є один з великих центрів розвитку технічної думки, порушили питання про те, щоб прочитати назначені німецькими вченими доповіді в Києві.

* Виставка німецької графіки в Харкові. Правління ВУТКЗ ухвалило відкрити в березні цього року в Харкові виставку німецької графіки. Експонати для виставки вже почали надходити.

* „Східний Світ“ № 6 1928 року. В січні ц. р. вийшов останній за 1928 рік — № 6 органу Всеукраїнської Наукової Асоціації Сходознавства, тим же розміром — 18 друк. аркушів.

Зміст: М. Болтенко — Б. В. Фармаковський (некролог); Г. Лозовик — Творчий шлях акад. Ф. І. Успенського (з приводу смерті); Л. Величко — П'ятиріччя Турецької Республіки; А. Александров — Англія й Єгипет; О. Грушевський — Торговельні взаємини України з Близьким Сходом; О. Смірнов — Добувальна промисловість Туреччини; Е. Шрабштейн — Будівництво Трансперської залізниці; О. Ладженський — Алат, маслагат, шаріят у верховинців Кавказу (кінець); Ф. Петрунь — Нове про татарську старовину Бозько-Дністрянського степу; В. Зуммер — Мистецтво турків Азери; А. Ковалівський — Розписи мусульманського кладовища; Ф. Бахтинський — Асирійці

(Айсори) у Києві (нотатки етнографічні); П. Лозієв — Ходжа Насреддін. (Дрібниці з перського фольклору).

Нотатки. Хроніка. Бібліографія.

* Археологічні розкопини на Тульчинщині. Протягом літа 1928 року археологічна експедиція ВУАК'у, на чолі з віце-президентом ВУАК'у С. Гамченком перевела на Тульчинщині величезні археологічні розкопини. Розкопини мали на меті виявити пам'ятки Трипільської культури. Підчас розкопин знайдено рештки величезного селища (біля 300 гектарів), подекуди пощастило відшукати навіть рештки споруджень. На думку учасників експедиції, все здобуто під-

час розкопин має всеєвропейську цінність. Знайдено рештки цяцькованого посуду з мальованим і рисованим орнаментом, бронзові жіночі прикраси, найрізноманітнішу зброю й рибальське та ткацьке приладдя.

Усе здобуде підчас розкопин передано до Тульчинського музею.

* Відкриття поганського кладовища в Чехії. Відомий південночеський археолог М. Чапек випадково відкрив в Доулебах поганське кладовище (1000 років до нашої ери). Черепи й бронзові речі, знайдені на цьому кладовищі, будуть передані до недавно відкритого Доулебського музею.

РІЗНЕ

* Концерти „Думки“ в Парижі. 11 і 15 Січня в найбільшій і найкращій паризькій концертній залі Плеєль відбулися концерти української державної капели „Думка“.

По цих концертах в Парижі „Думка“ дала низку концертів на провінції Франції — Бордо, Ліон, Монпельє і ін. містах. Концерти мали великий успіх.

* Фільм ВУФКУ „Тарас Трясило“ в Чернівцях. В Чернівцях демонстрували український фільм ВУФКУ „Тарас Трясило“. Фільм мав величезний успіх серед людності.

* Українська графіка і гравюра в РСФРР. 10-го Лютого в ГАХН в Москві відкрито виставку української графіки і гравюри.

ХРОНІКА ЗАКОРДОННОЇ ЛІТЕРАТУРИ

АНГЛІЯ

* Збірник новел усіх часів і всіх народів. Barret H. Clark видав під назвою „Great Short Novels of the World“ збірник невеликих новел усіх часів і всіх народів, починаючи з біблійної літератури і до наших днів.

* Новий робітничий театр. В Англії засновано новий робітничий театр під назвою „Manchester Workers Theater“ (Манчестерський робітничий театр). Організовано його на взірць російського театру „Синяя Блуза“. Акторами будуть тільки робітники. Репертуар складається переважно з сатиричних п'єс.

* Грамофон замість книжок. Відомий автор кримінальних оповідань Едгард Воллес задумав учинити переворот в літературі. На його думку, автор не може наблизитися до читачів через книжку. Воллес хоче промовляти до слухача без допомоги друкарів, видавців, артистів і режисерів — через грамофон і незабаром видасть свою новелу „Людина в багні“ на грамофонній платівці. Коли перша спроба матиме успіх — він видасть у такий спосіб всі свої 160 повістей і 400 новел.

АМЕРИКА

* Новий театральний журнал. З грудня м. р. в Нью-Йорку почав виходити новий театральний журнал „Theater 1929“.

Видавцем журналу є Нью-Йорська „New Playwrights Theater“, що є в Америці піонер революційного театального мистецтва. За заявою видавців „Журнал буде займатися театральними відкриттями американських і європейських дослідників. В першому випуску подаємо статті про німецьку драму, про мистецтво акторства і про театр Мейерхольда. Луїс Лозовик (видатний революційний художник), підчас свого недавнього перебування в СРСР ознайомився докладно з методами Мейерхольда, і його стаття є перша

авторитетна характеристика цього славного художника“.

„Журнал буде місцем для дискусій над новітнім театром. Ми присвятили багато часу для аналізу того, що уходить сьогодні за драматичну критику. І ми завжди будемо розглядати, чи нема де театального генія. А коли знайдемо, то цим і виправдаємо своє існування“.

* Кіно-фільм „Пригоди бравого салдата Швайка“. Низка американських кіноматографічних товариств мають випустити кіно-фільм „Пригоди бравого салдата Швайка“.

* Смерть Хозе Евстазіо Ривера. Колумбійська література понесла тяжку втрату

в особі свого найвидатнішого письменника Хосе Евстасіо Ривера. Він є автор роману „La Voragine“ („Бездня“), — одного з найхарактерніших і найсильніших змістом романів еспано-американської літератури. Це жахлива своєю реалістичністю і правдивістю картина життя і праці збірців каучуку в амазонських лісах. Стиль її яскравий і виразний. Крім того Ривера написав і одну збірку поем під назвою „Tierra de Promission“ (Обітована земля), художніх і формою і змістом.

БЕЛЬГІЯ

* Цензура. В Бельгії офіційної цензури немає, але її ролю виконує так звана „Ліга громадської моральності“. На чолі цієї „Ліги“ стоять відомі клерикалісти. „Ліга“ складає списки тих книг, які визнано за шкідливі для моральності суспільства, і списки надсилає до книгарень з від-

* „Books Abroad“. Американський читач не має абсолютно ніякої змоги ознайомитися з новинками європейської літератури, бо газети присвячують їй дуже мало місця. Щоб запобігти цьому, університет в Оклягомі почав видавати журнал „Books Abroad“ за редакцією професора Гузе. Цей журнал розсилатимуть даремно усім бібліотекам Америки. В журналі обговорюють головню популярні видання європейських новинок. Журнал уже здобув собі визначне місце в американських бібліотеках.

повідними загрозами утисків, наколи позначені в списках книжки підуть до продажу.

До списків порнографічних книжок „Ліга“ заводить майже всі відомі твори реалістичних письменників як от Лемоньє, Кесселя, Маргеріта і др.

ЕСТОНІЯ

* Робітничий театр. В Естонії нараховують тільки чотири робітничих театри. Серед п'єс, які виставляють ці театри, надibuємо Луначарського — „Цирюльник короля“ і Антона Сінклера — „Машина“.

Треба зазначити, що інші п'єси, ставлені в робітничих театрах, далеко не всі революційного характеру, але здебільшого стосуються робітничого життя, робітничої психології взагалі.

ІТАЛІЯ

* Новини красного письменства. Бонтемпеллі, один з видатних сучасних італійських письменників, написав два нових романи: „Figlio di due madri“ (Син двох матерів), що видає видавництво Sapienza в Римі, і „La famiglia del fabro“ („Родина ковала“), що виходять накладом видавництва Mondadori в Мілані. Тепер він працює над п'єсою, побудованою за оригінальною формою з музикою і діалогами прозою.

* Нові твори Корrado Альваро. Критика відзначає появу накладом видавництва Ribet в Турині збірки новел і оповідань молодого прозаїка Corrado Alvaro (Корrado Альваро) під назвою „La notte insonne“ (Безсонна ніч). Друга збірка вийшла в видавництві Vecchione Aquila під назвою „Amor celesta e terrena“ (Любов небесна і земна). Альваро ще мало відомий в Італії, і майже невідомий за кордоном, але талант його заслуговує на певну увагу. Тепер він працює над романом „Colomba d'amore“ (Горлиця кохання).

* Нова збірка оповідань Ади Негрі. Нещодавно вийшла збірка оповідань Ади Негрі „Сестри“; її відносять до найкращих творів поетеси. Зміст збірки — звичайне життя, кохання, жіночі портрети, але написано її з надзвичайною силою і простотою.

* Італійська енциклопедія. Італійське видавництво великого промисловця і сенатора Джованні Трекані почало видавати першу частину першого тому італійської енциклопедії. Багатством матеріалу і зовнішньою формою ця енциклопедія має перевищити усі знані до цього часу енциклопедії. Вона матиме 36 томів; кожний том матиме 1000 сторінок. Ціна тому — 250 лір (на наші гроші — близько 25 крб.). Останній том енциклопедії вийде 1937 року. До участі в цій енциклопедії видавництво запросило видатні наукові і художні сили усіх країн.

НІМЕЧЧИНА

* Святкування 200-ліття з дня народження Лессінга. 200-ліття з дня народження Лессінга святкували в Берліні з надзвичайною урочистістю. „Volkshühne“ підготувало урочисту виставу одної з перших написаних ще за молодих літ, драм Лессінга: „Євреї“; Шіллер - Театр — поста-

вив його кращу п'єсу „Натан Мудрий“. Офіційні свята відбулись в Рейхстазі, Університеті Лессінга, поетичній секції пруської художньої Академії, Кантовім товаристві. В них взяли участь письменник Томас Ман, професори Гундольф, Петерсен, Ганс Фюрстенберг і інші.

* Ювілей Фавста. В місті Вельфс-бюттель 19 січня цього року святкували 100 років з дня першої вистави „Фавста“ Гете. В зв'язку з цим ювілеєм в старім замку відкрито виставку, присвячену утворенню „Фавста“. Там знаходиться поміж кількома рідкими примірниками видання легенди про доктора Фавста, рідке видання драми англійського драматурга Марлоу, який використав ту ж саму легенду про Фавста, що й Гете.

* „День книги“ — 22-го березня ц.р. в день смерті Гете в Берліні і по інших німецьких містах організовано „День книги“ з метою наблизити книгу до мас.

* Новини красного письменства. Між творами пролетарських письменників, що вийшли останніми часами в Німеччині, критична преса звертає увагу на збірник поезій Julius Zerfasz „Blühende Welt“ (Юліус Церфас. Світ в цвіту). Це томик бездоганих поезій робітника для робітників. Колишній садівник Церфас зберіг велику любов і до природи і до своєї кляси. Правда, в них немає ні заклику до боротьби, ні пісень боротьби. Це тихі поезії німецького робітника. Форма їх звичайна. Але автор вміло володіє мовою і ритмом.

* Драматична пролетарська література. Між драматичними новинами останнього часу в Німеччині з'явилися дві драми, що тішаться прихильною критикою преси.

Перша — „Повстання в Мансфельді“, що яскраво ілюструє безземні бої німецького пролетаріату 1921 року. Автор, відомий письменник Рудольф Фукс. В своїй драмі він показав всю фальш соціал-демократії, що називала революційний рух пролетаріату середньої Німеччини „пучом“.

Друга драма — пера відомого німецького анархістичного поета Еріха Мізама під

назвою „Державний резон“ Тема — огидне вбивство капіталістичною юстицією Сакко і Ванцетті. Автор зумів дати прекрасну картину капіталістичної класової юстиції і дав робітникам живу картину трагедії Сакко і Ванцетті.

* Книжки, що не вийшли з друку. Німецькі видавці й книгарі обговорюють питання проекту створення центрального органу для реєстрації невиданих ще, але заготовлених до друку нових книжок. За проектом кожне видавництво повинне негайно повідомляти центральний орган про кожний новий договір на видання прийнятого рукопису. У цьому органі видавництва змогли б не тільки реєструвати свої рукописи, але й дістати інформацію, чи на певну тему (насамперед в науковій літературі) не друкується вже в інших видавництвах аналогічних книжок. Якби кілька видавництв одночасно хотіли видавати на однакову тему книжки різних авторів, то для раціоналізації продукції і уникнення непотрібної конкуренції, центральна мала б вирішати доцільність видання таких книжок, даючи дозвіл на друкування тільки найкращих праць.

* Секція художнього слова. — При академії мистецтва в Берліні відкрито секцію художнього слова. Секція має видати цілу низку художніх творів, що не мають попиту на книжковім ринку, але являють собою велику художню цінність, а також допомагати авторам, що опинилися в скрутному матеріальному стані і не мають змоги працювати далі над собою.

* Вирішення асоціації німецьких видавців. Асоціація німецьких видавців, що об'єднує найвизначніші німецькі фірми, вирішила не видавати перекладів французьких творів, поки французи не звільнять лівого берега Рейну.

НОРВЕГІЯ

* „Пам'яті Амундсена“. Норвезьке видавництво „Гільденталь“ приступило до видання 4 томового твору „Спомини про Ромуальда Амундсена“.

Перший том обіймає північно-західну експедицію 1903 — 1907 р.р., другий том — південну полярну експедицію 1910 — 1912 р.р., і третій том — північно-східну експедицію 1918 — 1920 р.р. і нарешті четвертий том експедицію до північного бігуна 1925 — 1926 р.

* Книгарство в Норвегії. Із звіту спілки книгарів у Норвегії за 1927/28 рік наводимо такі дані: загальний обіг зменшився, ціни книжок проти минулого року знижено, через що й прибуток книгарів зменшився на 10 — 15%. На зменшення обігів вплинуло ось що: досі практикувалося в Норвегії безплатне постачання книжок нижчим і середнім школам від громад. Громади

купували потрібну кількість книжок для своїх шкіл і розподіляли їх безплатно учням. Тяжке економічне становище країни останнього року примусило більшість громад відмовитись від цієї практики, що значно і зменшило обіг підручників.

Підупали значно обіги і белетристики. Спілка книгарів обмірковує нові методи реклами, для чого складено спеціальну комісію спеціалістів. Негативно на обіги книгарів впливає система розподілу підручничкової літератури для вищих шкіл Норвегії. Підручники для вищих шкіл купують університети або студентські спілки гуртом і перепродають із знижкою студентам. Спілка книгарів протягом кількох років домагається змінити цей порядок постачання вищим школам підручників.

Парламент норвезький асигнував 25.000 корон (по 5.000 корон протягом 5 років) на влаштування корабельних бібліотек.

ПАЛЕСТИНА

* Літературне життя. Літературну продукцію в Палестині становить в більшій її частині перекладна література переважно німецьких авторів. Перекладають також найвидатніші сучасні твори і класиків всесвітньої літератури. Між іншим знов розпочало свою

діяльність видавництво Stybel, на чолі якого стоїть відомий єврейський поет Черніковський. Воно видає цілу низку перекладів, серед яких знаходимо і класиків — Віктора Гюґо — і сучасних популярних письменників, Гелсуорсі і інших.

ФРАНЦІЯ

* Розподіл премій. Премію поетів дістали цього року Марсель Мілле (Marcel Milles), автор збірника поем під назвою „Côté Sœur“ і поетеса Жизель Валері, автор книжки „La Voix des Heures“.

Між іншим Марсель Мілле написав в співробітництві з Морисом Вулленсом роман „L'Amour triomphant“, який був надрукований в „Humanité“, крім того написав багато збірників поем, оповідань т. інш.

* Новини красного письменства. — Найбільшим успіхом цього сезону, як відзначає критика, користується новий психологічний роман Андре Моруа — „Climats“. Не зважаючи на традиційність форми, роман Андре Моруа заслуговує, на думку критиків, на цей успіх, завдяки зовсім новій трактовці старої теми, майстерності стилю, зокрема діалогів, що становлять найкращі місця книги.

* Нові романи. Гео Лондон, Андре Сальмон та Фердинанд Дівуар видають утрюх кримінальний роман під назвою „Історія одного злочину“ („L'His-

toire d'un Crime“). Роман, кажуть, повинен бути дуже цікавий, бо автори його — Лондон та Сальмон — найкращі судові репортери усього Парижу. Крім того Сальмон і Дівуар вельми талановиті письменники.

* „La Rose des Vents“ В-во E. Flammarion“ видає під такою назвою серію подорожників нового роду; вони одночасово є й описом країн, місцевостей і подорожником. Серію відкрито книгою про Африку Поля Морана: „Paris - Tombouctou“.

* Успіх романів-біографій. — В своєму останньому засіданні Комітет Асоціації літературної критики (Comité de l'Association de la critique littéraire) вирішив не містити більш відомостів про романи-біографії в своїм щомісячній покажчику.

Комітет Асоціації вважає, що видавцям романів-біографій вже не потрібна більш реклама, бо вони й так мають величезний попит. Одне В-во „Plon“ має за свою збірку біографій 80.000 фр. чистого прибутку.

ФІНЛЯНДІЯ

* Робітничі театри. В Фінляндії робітничі театри дуже численні. Робітники відвідують переважно, якщо не виключно, свої — робітничі театри. Постанови і організація театрів добра. Трупі, зокрема в най-

більших театрах, мають у своєму складі видатних акторів. Репертуар — різноманітний. Цього сезону між іншими п'єсами до репертуару запроваджено драми Ернста Толера та Поля Рейналя.

ЧЕХО-СЛОВАЧЧИНА

* Нові видання Ярослава Гашека. „Швайк“ Ярослава Гашека виходить новим дво томовим виданням із знов переглянутим текстом. Одночасно виходить і збірка вибраних гуморесок Гашека під назвою („Ur-Schweik“) „Пра-Швайк“, до якої увійшли перші ще довоєнні шкідливі Швайка, гротески з часів війни, а також ті, що виникли під час перебування Гашека в СРСР. Чеське видання творів Гашека становить тепер, крім Швайка, ще 15 томів гуморесків.

* Відозва чеських письменників, критиків, художників і музиків. Шістьдесят шість чеських письменників, критиків, художників і музиків оголосили в празьких часописах відозву „До охорони художньої праці“. В цій відозві повідомляють вони про організацію „Художньої Ради“, що має на меті безпощадну боротьбу з раз-у-раз частішими втручаннями „леків“ і політичних кіл в культурне життя художників, а також наступ проти реакції.

ШВЕЦІЯ

* З літературного життя. Висока продукція видавничої діяльності Швеції визначилась за останні місяці цілою низкою творів з красного письменства, що заслуговують на увагу читача. На першому місці з кни-

жок, що вийшли в другій половині минулого року, критика ставить роман Фредрика Бюбкса — „Літня гра“ (Frederik Bööks — „Sommerlaken“). Бюбкс — відомий історик літератури та критик, але на цей раз він

виступив як романіст. Першу спробу його, як романіста, вважають за дуже вдалу.

В тому ж видавництві, що „Sommerlaken“ вийшли й нові оповідання Рагнар Гольмштрёма, — „Сини Йонаса Одмарка“ (Ragnar Holmström — „Jonas Odmarks Söner“). В цілому книга нагадує кращі твори видатного німецького письменника Отто Людвіга. Зокрема початкові розділи оповідання вражають силою відображення, що в сучасній шведській літературі зустрічаємо рідко. Крім того вийшла друга книга того ж автора: „Cá dárk och dúrk“ („На палубі та в каюті“) — надзвичайно талановито написане морське оповідання.

Цікаву збірку новел видала Елизабета Гёгштрём під назвою „Дійсне обличчя“ (Elisabeth Högström, „Det rätta ansiktet“).

В видавництві Albert Bonnier вийшла ціла низка романів і новел. Найвидатніший з романів належить молодій письменниці Агнес Крузенстерна (Agnes Krusenstjerna). Це „Fru Esters Pensionat“ („Пансіонат Пані Естерс“) психологічний роман жінки. Книга примушує згадати про Фон-

тана та Кайзерлінга, але це не значить, що її написано під їхнім впливом. Вона становить ще один доказ видатної талановитості письменниці, яка по праву займає перше місце серед молодих шведських письменниць.

Зі збірок ліричних творів, що вийшли в цьому видавництві, треба назвати том майстерних оригінальних поезій Андерса Остерлінга: „Jordens heder“ (Честь Землі).

З літературних біографій вкажемо на прекрасний опис життя рано померлого шведського письменника Рунара Шільдта (Runar Schildt), написаний професором Гуннаром Кастреном.

З книжок, що вийшли накладом видавництва Wahlström och Widstrand, відзначають збірку поезій поета Карльфельдта — „Hösthorn“. Карльфельдт один з найталановитіших поетів Швеції, з своєрідним характером творчості. Форми і теми народної поезії перероблює він в своїх творах в найвище мистецтво і подає самобутні оригінальні поезії. Форма поезій Карльфельдта така своєрідна, що майже не надається до перекладу.

УГОРЩИНА

* Перекладна література. Угорська критика зазначає, що хоч кількість оригінальних літературних творів, написаних угорською мовою і збільшується щороку, але переважають все ж такі й досі переклади. Перше місце серед них займають переклади англійських та американських письменників. Німецьких авторів перекладають менше, але причина цьому не в меншій їх популярності, а в тім, що їх твори читають здебільшого в оригіналі.

* Смерть Арпада Тота. Угорська література нещодавно втратила одного з найкращих представників угорської поезії, молодого лірика Арпада Тота (Arpad Toth). Поезії Тота відзначаються не тільки майстер-

ністю, але своєрідним елегічним настроєм, яким просякнуті майже всі його твори.

Велику заслугу Тота становлять також його художні переклади Верлена та інших чужоземних поетів.

* Сенсація останнього сезону. За сенсацію останнього сезону критика вважає книгу досі зовсім невідомого автора Родіона Марковича (Rodion Markovic) під назвою „Сибірський гарнізон“. Це опис переживань автора під час війни і полону, написаний з надзвичайною силою і тонкою майстерністю. Критика відзначає, що ця книга своєю внутрішньою правдивістю наближається до Барбусових творів.

УКРАЇНКА

* Подорожники східно-слов'янських літератур. Під таким заголовком рецензує „Прагер Прессе“ від 19 лютого 1929 р. два довідники, що вийшли в Радянському Союзі. Два історико-літературні довідники, один український, другий білоруський, пише газета, видані сливе одночасно в Харкові та в Менському. Український довідник, колективна праця А. Лейтеса та М. Яшека, розрахований на три томи, з яких вийшло вже два („Десять років української літератури, Держвидав, in 8^о 673 й 440 стор. 9 крб. 50 коп.). Як видно із заголовка книги ця праця охоплює останні десять років (1917—1927). А справді схема ця розширена, бо в ній знайшли місце не лише письменники сучасного, а й такі, що є представниками старшого покоління, але публікували свої твори протягом останніх

10 років на території Радянської України. Перший том подає біо-бібліографічний матеріал, розставлений за авторами; другий подає картину ідеологічних течій радянсько-українського письменства за звітний період і складається з критичних статтів, маніфестів, дискусійного матеріалу та інших заяв письменницьких груп та окремих письменників, які мали якийсь вплив на розвиток українського письменства. Мало не 500 життєписів основного тому, найчастіше з портретами і, потім, із широкою бібліографією, охоплюють справді, всю літературну продукцію Радянської України за останні 10 років і являють першорядний довідник. Ясно тоді, через що Головнаука України присудила авторам цієї праці премію імені Франка за 1928 рік. Звичайно, в цій праці є й деякі хиби. Немає вказівок про переклади на західні мови (з

Тичини, Косинки, Вишні), немає бібліографічних вказівок, що стосуються чужих мов; інде псевдоніми викриті, інде ні, місце народження деяких письменників показане недостатньо, навіть ортографія деінде неправдива, не кажучи вже про ортографію заяв чужими мовами в 2-му томі.

Інакше складено написану по-російському працю Л. М. Клейнборта про молоде білоруське письменство. (Молодая Белоруссия. Очерк современной белорусской литературы. 1905 — 1928. Госиздат Белоруссии. in 8°. 508 стр. 3 руб. 85 к.). Автор відомий історик літератури, який ще до революції стояв у перших лавах російської літературної критики, підходить до своєї теми монографічно і подає окремі монографії в рамках загальної лінії розвитку нового білоруського письменства. Дякуючи цьому, праця виграє цілющостю, але губить, на жаль, деякі цінні деталі, як дати народження, деякі значні імена, напр. Наталі Арсенювої, К. Сваяка та ін. Зате надзвичайно цінні ті дані, що автор особисто зібрав у письменників, так само, як і численні портрети, що оздоблюють книгу. В цілому, обидві праці, українська й білоруська, — збагачення інформаційної літератури про східно-слов'янських письменників; вони дадуть неоціненні послуги кожному, хто працює в цій галузі.

* Наукова Центральна Книгозбірня в Одесі. Празька газета „Прагер Прессе“ подає в Ч. 37 цього року широку замітку з характеристикою Одеської Центральної Наукової Книгозбірні, як одного з культурних центрів України.

За пореволюційних років Одеса потроху стала новим культурним центром. Одним із осередків культурного руху, що розгортається тепер на українській базі, є Наукова Центральна Книгозбірня (Хемічна університетська книгозбірня в Одесі). Дослідча робота, що провадиться в рамках книгозбірні виявляється в численних публікаціях, які головним чином трактують питання бібліологічного характеру, але цікають також і чисто наукові проблеми. Першою публікацією був — видрукований торік — том „Работ Одесской центральной научной библиотеки“ in octavo,

200 стор. з таблицями й ілюстраціями. Цей том складають статті про книжкові багатства книгозбірні, що має трохи не один мільйон одиниць, про книжковий її музей та збірку рукописів, а також статті членів бібліографічного семінару при книгозбірні. Одночасно опублікували працю І. Фааса про 35 інкунабулів книгозбірні, що в свій час реферували її газетою. Недавно з'явилися дві попередні публікації з другого тому „Праць“, а саме, бібліографія Котляревського за роки з 1904 до 1928, уложена О. Горещьким, та бібліографія Коцюбинського за роки з 1917 до 1927 того ж автора. Найновіша і в науковому відношенні найвидатніша публікація книгозбірні є „Материалы по истории византийско-славянской литературы и языка“. А. Ристенка (8°, 660 стор.). Цей том має перше повне видання грецьких оригінальних текстів і перших слов'янських перекладів життєпису св. Нифонтоса. Перші передрукували із списків 12-го та 17-го століття Пантелеймонівського монастиря на Афоні, другі з списків Троїцько-Сергієвської Лаври 1219 року й теологічної Академії в Казані 17 — 18 століття.

Порівняння цих текстів дає можливість робити істотні висновки про розвиток слов'янських мов, так само, як і про взаємовідносини між грецькою та старослов'янською мовами. Значенню цих публікацій робить оцінку П. Потапов в докладній передмові; а зтім цей матеріал ще всебічно використовують і розроблять лінгвісти. Заслуга книгозбірні, що врятувала від загибелі цю посмертну працю Ристенка й передала її опублікувати, не може бути достатньо високо оцінена.

* Словинський журнал „Dom in svet“ про українську літературу. Словинський журнал „Dom in svet“ (Listza slovstvo in umetnost Uredila France Kobblar in dr. France Stelc. Letnik XXXXI, 1928) містить продовження статті „Ukrajinsko slovstvo“, написаної М. Любинецьким і Шедивом В цьому числі журналу вміщено такі розділи: Пролетарські поети (Вас. Чумак, В. Еланський, В. Сосюра, М. Хвильовий і В. Поліщук) і Українська повоєнна проза.

КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКЕ ЖИТТЯ КИЄВА

Початок нового року завжди в минулому позначався тим, що подавалися громадянству широкі огляди всіх ділянок громадського й культурного життя. Поточний момент показує, що така традиція подекуди надламується. Не всі ділянки потребують таких підсумків після першого січня, бо вже підсумовувалися в інші моменти. Коли деякі підсумовувалися, то причиною до цього стають не традиційні потреби, а якісь інші стимули. Про кілька таких підсумків роботи ми й наводимо відомості.

Перше всього спинімося на Всенародній Бібліотеці України при Академії Наук. Уста-

нова ця, як культурний заклад Києва, заслуговує завжди на увагу з боку суспільства. Бібліотека ця є дитя революції. Отже коли говоримо про зародження цієї установи саме в поломені соціальної революції й далі про її казковий зріст, то тим самим констатуємо, що революція не тільки руйнує, а що вона й будує нове з руїн старого. Для українського молодого культури ВБУ має колосальне значення. Без революції в Україні не вдалося б утворити такий заклад і на протязі століть, що створилося тільки за десять років.

При такому буйному зрості, звичайно, не обходиться й без дефектів чи прогріхів. Щось

відстає, чогось не можна підігнати за браком коштів. Але zarazом кожний відчуває, що вже й тепер цей заклад робить величезну культурну роботу. Киянин звик до неї. Йому здається, що вона мусить задовольнити всі найвибагливіші потреби. Таке сталося з дописувачем місцевої газети, що шукав і не знайшов у ВБУ каталога на картоплю. Счинилася ціла полеміка. Результатом цього виникла окрема комісія з громадськими представниками, яка обслідувала стан і працю ВБУ. Результати обсліду комісії разом з доповіддю директора ВБУ заслухано в середині лютого на зборах Ради ВУАН. З доповіді видно, що ВБУ провела величезну працю й хибі її пояснюються об'єктивними труднощами.

ВБУ являє нині собою великий комбінат, розміщений по 7-ми будинках. Добудовують бібліотечний будинок колиш. Університету, а крім того біля нового будинку ВУАН мають спорудити нове книгосховище на півтора мільйона томів.

Загальна кількість томів ВБУ сягає 1.900.000. Протягом п'яти років читачам видано 1.876.723 книжки. Вона виконує дві відповідальні функції — Національної Бібліотеки України й Фундаментальної Бібліотеки ВУАН; працює під проводом ВУАН та Укрнауки, які доглядають за правдивою загальною лінією роботи ВБУ й своїми ухвалами нераз стверджували великі досягнення в справі будівництва бази для розвитку соціалістичної культури й науки на Україні. До такої мети вона ще не наблизилася, а тільки має її, як провідну ідею. Досі вона є незакінчена установа й такою не могла й бути. Протягом 10 років створити бібліотеку всесвітнього значення не можна. Нема фізичної можливості опанувати повідь колосальних фондів, що припливали в комори. Не закаталоговано ще 327.000 томів, а 303.000 не розсортовано зовсім. Щоб опанувати цю повідь, збільшено штат робітників на 33 чоловіка.

До всього того треба ще додати, що при ВБУ розгорнуто широку науково-дослідчу, науково-педагогічну та видавничу роботу в галузі бібліографії й бібліотекознавства, готуючи кваліфікованих бібліографів та бібліотекарів і керуючи аспірантурою.

Десь близько коло того часу, як ото слухали прилюдно звіт за роботу ВБУ, давала звіт адміністрація опери на Пленумі Художньої Ради про виконання й підсумки художнього плану 1928 — 29 року. Зі всього виглядало скорочення й урізування. Сезон цього року довелось скоротити до 5-ти місяців. Проектовано було дати 14 опер; з них 3 нових постанови, між якими повинна була бути оригінальна українська опера. 2 поновлених постанови й 8 старих опер з технічних (?) причин не пішли. Замість оригінальної української опери поставлено оперу „Майська ніч“ (!). В дебатах особливо наполягали, що опера не провадить належної роботи з молоддю, мало дбає про виховання

молодих співаків, не звертає уваги на зв'язок із клубами тощо. Заміна оригінальної української опери старою „малоросійщиною“ зовсім не відповідає часові й обставинам. До того ж постава „Майської ночі“ ані крихіточки не була освіжена, а все залишено в рямцях старої царської оперної традиції. Тому й не диво, що на оперу в Києві чути нарікання.

Надіями на майбутнє живе киянин. Добрі надії подає Муз.-Драм. Інститут ім. Лисенка. З осени минулого року він змінився новими силами, трохи реорганізувався, поповнився молодняком і тепер все виразніше починає виступати, як організатор музичної культури на Україні. Організується при Інституті дослідчо-наукова кафедра вивчення музики. Починає організовуватися академічний театр, що даватиме можливість молодим силам співаків та акторів підготуватися до діяльності на фаховій сцені.

Чути заявля, що Інституту вже час завоювати собі цілком належне місце на виконавчому фронті. Здійснюючи такі завдання, Інститут дав своїми силами концерт. В цьому концерті взяли участь професори, студенти, й молоді артисти, що тільки недавно вийшли з Інституту. Демонстрація вийшла досить імпозантна. В програмі була інституцька оркестра, хоранс, струнний ансамбль з професорів Інституту та окремі співаки-виконавці. Деякі з цих виконавців здобули собі вже певну популярність серед місцевих прихильників мистецтва. Оркестра хоч ще й молода, але звучить витримано й солідно. Так само й хоранс досягає високої художності.

Загальне побажання бачити такі концерти частіше з витриманішою й суцільнішою програмою, бо камерної музики взагалі мало чує культурний громадянин.

З естрадою взагалі не все гаразд. Хоч відбувається багато ріжних нарад у цій справі, але нарікання на ненормальності дуже часто можна почути серед громадянства. Ось недавно сталась така естрадна неувязка. Сталось це не з ким іншим, а з відомими російськими артистами Качаловим та Кузнецовим. Напередодні концерту афішоваю було, що має бути якийсь незвичайний вечір сміху. Дано привабливі аншлаги. На афіші значилося: „смійтеся — сміятися корисно“. Публіка й пішла, щоб посміятися. Але виявилось, що сміятися нема з чого, а треба було тільки дивуватися. Артисти почали читати Шолом-Алейхема без підготовки з книжки.

Слухачі, замість сміху з гумору Шолом-Алейхема почали дратуватися. Після 3 — 4 хвилин такого читання Кузнецова перервали. Почулися вигукі: „досить“, „геть“. Вийшов вечір не художнього читання, а конфуз.

Бажання легким коштом розважити в клубі робітничу публіку доводять організаторів до того, що вони й нові методи застосовують не до ладу, як про це свідчать робкорівські огляди. На тому тлі визначається в позитивну сторону Київський Будинок Червоної армії. Товариські вечірки там відбуваються в незвичайно культурній обстанові.

Світлова газета, хорові співи, показовий тір, дотепні телеграми, коькурси на всякі хиби в роботі викликають здоровий сміх і культурно розважають глядачів. Вони обходяться, як бачимо, без естрадних примхів.

Культурною стороною своєї роботи визначається районний робітничий клуб при заводі "Більшовик". Десь коло Святошина на око-

лиці міста провадить своїми силами роботу робітничий колектив. Є музичні й художні гуртки. Особливо визначаються виступи вокального, симфонічного та струнного гуртків. Симфонічна оркестра під орудою робітника-чеха виконує досить складні речі й виконує досить тонко.

Л. Гайка

Бібліографія

Ю. Смолич. Фальшива Мельпомена (Піші Аргонавти). Книгоспілка 1928. Ст. 188, ц. 1 крб. 60 коп.

Юрій Смолич завзято продовжує свою роботу коло свого роду акліматизації тих жанрів, які були чужі передреволюційному українському письменству. Мусимо визнати, що це плідна робота, хоча не завжди автор „Останнього Ейжевуда“ добре справляється з неминучими труднощами. Один із головних засновків його письменницької profession de foi є фабульність речі. Це не треба розуміти так, що свої твори він будує згідно з канонами авантуристичної літератури: Смолич пильнує, щоб цікавість твору не тільки не шкодила, а, навпаки, щоб вона збільшувала його соціальну вагу, збільшувала, загострювала напрямованість теми.

„Фальшива Мельпомена“ интересна не так своїми тематичними завданнями, як тим, як вони розв'язані в цій речі, яку автор остерігся — він мав на те свої підстави — назвати романом.

Це по суті нескладна історія купки інтелігентів-націоналістів. Українські контр-революційні угруповання терплять поразку на військовому фронті перед щасливим натиском червоних. Майбутні герої оповіди мусять укритися в підпілля. Для конспірації вони складають театральну труп, гадаючи, що це їм полегчить роботу, яка уявляється їм в таких скромних розмірах: „Ми вбиватимемо їхніх комісарів і чекістів... Руйнуватимемо залізницю... Каламутитимемо селян... Відвідуватимемо військові таємниці... Палитимемо провіант...“ Трупа щасливо організується, бо „хіба з-поміж с'як-так письменних українців можна знайти бодай одного, що хоч раз, а не спробував грати в театрі“ — і також щасливо знаходить собі притулок — спершу під захистом червоноармійської частини, а потім — у повітовому місті, де вона працює під егідою Наросвіти... Спочатку — поки нашивидурч іде перетворення невірних аматорів на професіоналів-акторів — їм ніколи робити таємну роботу „задня добра стражденної рідної України, що гине під п'ятою чужоземців“, а потім — нема потреби, і їх кволі спроби зав'язати стосунки з місцевими „вірними людьми під час виїзду на гастролі до найближчого села кінчається дуже мирною напійкою в місцевого попа... „Організація“, що вже цілком обернулася на трупу, вмирає, сказати-б, природною смертю в наслідок шаблонних залаштункових дрібязкових свар і пліток...

Як можна бачити навіть з цього, мимохіть дуже короткого переказу — авторові можна дорікати... за неправдоподібність. Здається, такі голоси вже прозвучали. Справді, і несподіване перетворення на акторів-професіоналів, і багато іншого навряд чи могло бути навіть за тих, — багатих на всілякі трагедійні можливості, — часів. А проте, ми ладні обстати за правом автора на такого роду „вигадку“ — в доброму значенні цього слова. Нам здається, що своє завдання — в межах, що автор собі накреслив — він виконав. Це завдання, здається нам, було не так показати крах „фальшивої“ націоналістичної романтики, як змалювати той процес, що під його впливом одні — гірші — з „піших аргонавтів“ зрікаються не політичної тільки, а й всякої іншої творчої діяльності, обертаючись на обивателів, а другі — кращі — стають чесними робітниками на радянській ниві.

Не будемо говорити, чи дуже глибоко розв'язане це завдання в повісті, чи досить характеристичні порушні причини, які підносить автор; ці питання, — щоправда, тільки до певної міри — відпадають, коли взяти на увагу творчу методу, що обрав собі автор. Це — стоплення, з'єднання різнородних засобів і жанрів, що на перший погляд навіть виключають один одного.

Перше, на що натрапляє читач — це витриманий у суворо „авантуристичному“ дусі наголовок першого розділу. Далі подібні ж наголовки (часом мало не на третину сторінки) будуть йти попереду кожного розділу, маючи на меті „гру з читачем“. — Оповідь починається ex abrupto („Настрій у всіх був пригнічений. Навіть батько зажурився“ і т. д.), але вже в кінці першої сторінки тон раптово міняється, і опис звуків здалека чутого бою, опис, що іде по перших таки рядках, зроблений так, що міг би знайти собі місце в кожній реалістично офарбленій оповіді. Дальша нарада учасників організації спершу дана так, що читач не зразу почуває її гротескний тон — він помічає його аж згодом, коли герої починають „конкретизувати“ свою „програму“, що ми навели вище.

Сказане можна спостерігати протягом цілої речі: окремі гумористичні сцени, як от опис ювілейного спектаклю, засідання місцькому і т. п., заступають сцени, написані

в зовсім іншому — підкреслено ліричному й трохи сентиментальному плані (такі, напр., всі сцени між Котигорошком і Марусею). Найхарактерніше тут те, що саме це й надає речі Смолича особливої виразовості: ідучи цією дорогою, легко можна було дістати в наслідок розпад речі на ряд окремих шматків, один з одним нічим не зв'язаних. І коли цього не сталося з „Фальшивою Мельпоменою“, то тільки тому, що ці переходи й сплетення здаються читачеві органічно потрібними; авторові щастить майже завжди переконати читача в їх законності.

Почасти це досягається тим, що для кожного з численних персонажів повісті автор має свою окрему комбінацію засобів. Найвиразніше це можна бачити на прикладі галичанина Скорєка, що схарактеризований виключно своїм жаргоном: автор, даючи тільки його „звуковий портрет“, показує його нам всебічно. Його „галіцизми“, щоправда, хутко починають докучати читачеві, але зате йому дуже легко „пізнати“ Скорєка, і він, читач, мало не з перших таки розділів бере до нього певне ставлення. Те саме стосується і до решти персонажів: таке дуже виразне підкреслення себелюбства й обмеженості Супруненка, сльози Неоніли, активність Котигорошка, фанатизм Марусі і т. д. Це хоча й неминуче веде до схематизації, до спрощення, але зате робить кожну дієву особу цілком виразною, дає змогу при всякій потрібній авторові комбінації персонажів досягати того, що читач вірить йому, бо на протязі повісті дієві особи не „розкриваються“, а тільки поповнюються новими деталями їх уже знайома й пізнана суть.

Одначе там, де авторові того треба, він уміє показати нам своїх героїв з нового боку. Така є особливо фінальна сцена між Котигорошком і Марусею. Хоч яка вона несподівана, її оправданіє досягнєна тим, що саме оба ці персонажі дані протягом повісті так, що від них ми маємо право сподіватися всякого несподіваного виньку.

Побудована на принципах, які ми показали, „Фальшива Мельпомена“ — в наслідок складності зазначеної методи не вільна від нечисленних, правда, „зрад“ цієї методи. Вони головню залежать від того, що автор іноді не міг противитися спокусі заговорити своєю мовою, показати своє обличчя. От характеристична з цього погляду цитата: „Ці пахощі якось цілюще впливали на розбуркану душу міщанина і закликали до елеґійного замріяння і романтичної нетерплячки. Оповіти такими настроями, Котигорошок та Маруся станули перед половим ганком“ (ст. 127). Соціальна суть Марусі й Котигорошка видима читачеві, і говорити про те, що вони „міщани“ здається нам помилкою.

Число таких прикладів, а також розтягlostей, непотрібних для загальмування дії, легко можна збільшити. Ми воліємо не зупинятись на цім, бо це тільки деталі, що можуть трохи послабити, але не змінити враження від цієї, загалом міцно з'явленої сюжетної речі. Ю. Смоличеві вдалось побудувати свою „Фальшиву Мельпомену“ так, що її ідеологія доходить до читача не дорогою „показу“ психології дієвих осіб, а через виявлення цієї психології в розмаїтих учинках.

Відзначаємо це, як безперечну заслугу: аналогічних явищ ми в сучасній українській літературі майже не знаємо.

І. Каганов

Арістофан. Лісістрата. Комедія на п'ять дій. Переклад з грецької К. Лубенського. ДВУ. 1928, ціна 1 крб.

Чому перекладач назвав Арістофанів твір — Лісістрата, а не Лізістрата? У грецькій мові читаємо Лі-зі й через те в українській мові було би доцільніше писати Лізістрата (це значить — та, що розкладає армію), та не йти за російським зразком „Лисистрата“.

Тепер щодо вступного слова. Професор Білецький у своїй інтересній статті: „Арістофан і його комедії“ пояснює у першій частині походження грецької комедії. Тут слід би було відзначити, що й грецька трагедія походить із того самого пня. Комедія-трагедія, це тільки два обличчя одного й того самого життя. Вони вирости й у Греції з одного пня, потім розійшлися, але себе завжди доповнювали як доповнюють себе ще й сьогодні. (The origin of Attic Comedy. F. M. Cornford, 1914, London). У дальшій своїй праці, короткій характеристиці Арістофанівських комедій, міг би був проф. Білецький більше дещо сказати про саму комедію „Лізістрату“, бо деякі місця будуть фактично незрозумілі читачеві. Наприклад, щодо арістофанівської ероґики. Б. говорить коротко: „вона взагалі не стидается всі речі називати їх іменнями і більшість перекладачів нової Європи (хто? М. К.) намагаються у своїх перекладах позатушковувати й завуалювати ці занадто прикрі і грубі для буржуазного вуха місця“. Тут щось воно, мені здається, не так. Коли, наприклад, Арістофан говорить про penis, то при чому ж тут буржуазне вухо і небуржуазне? Перш за все щодо еротики у „Лізістраті“ треба зазначити, що вона не так „монументальна“, як природня, що було рисою світогляду тодішньої грецької демократичної інтелігенції (див. А. Conat „Aristophane et l'ancienne comedie attique“, Paris, 1889, ст. 370 — 381); і далі, взагалі є сумнівно, чи атенське жіноцтво ходило до театру на кожну комедію. (Літературу до цього питання подано також у книзі А. Conat'a).

Врешті проф. Б. хоче поставити Арістофанові комедії як зразок для сучасних радянських письменників, щоб утворити нову соціально-політичну комедію. „Нам треба

не сімейної комедії, а комедії з широким соціальним змістом... і за єдиний історичний зразок — може бути тільки Арістофан і його комедії". Ця думка має більш стильово-формальне, ніж соціологічне, фактичне значення. Безперечно кожному вільно ставити свої бажання, але не так категорично, як єдині — остаточні. У цьому є трохи правди, що ми не хочемо сімейної комедії, тобто такої, де були б окремі індивідуальні риси, окремі випадки (без їх типовості, без їх узагальнення). Геленська культура не давала нам таких індивідуальних рис, не цікавилася індивідами, а більше — типами, що є само собою зрозуміле для тодішньої атенської демократичної буржуазії з її класово-політичною боротьбою. І далі — жіноцтво було поневолене і не мало змоги брати участі у політичній роботі. Воно вже до того змагалось, відкидаючи і переростаючи патріархальний побут, і „сімейна проблема“ входила поволі в літературу. Ось у самій „Лізістраті“ маємо найкращу і найважливішу сцену між чоловіком Канезієм та його жінкою Мірріною (829). За новіших часів (XIX ст.) сімейна п'єса найбільше розвинулася під час жіночого емансипаційного руху. І сьогодні в радянському Союзі жінка звільнилась від усіх феодальних залишків старої Росії та заснувала нову сім'ю на вільних основах, проте проблема цього „суспільного осередку“ довго ще займатиме одне із перших місць художньої тематики.

„Лізістрата“ справді цікава для нас своїм широким соціальним тлом. Арістофан написав свою комедію якраз у часі розкладу демократії Атен та їх політичних невдач у пелопонезській війні. Це час панування безглуздої демагогії, що зуміла навіть прогнати найсильнішу тоді одиницю — Алкібіяда. У такій хвилі, коли розкладається демократія, організується рівночасно стара аристократія, щоб дістатись до влади. Через те вже 413 р. встановлено „пробулів“ (правдоподібно десять), що мали заснувати демократичну колегію.

Арістофан у „Лізістраті“ сміється з пробула, стоїть отже на боці давніх аристократів. Він — дуже патріотично настроєний, любить свої Атени над усе, і за всяку ціну пропагує мир. Це не було бажання миру стомлених війнами селян, рабів, а бажання втомленого аристократа-патріота. Із цього самого погляду він ненавидить софістику і Сократа, того самого Сократа, що сто разів більше бачив із майбутньої долі Атен, ніж сам Арістофан. І тут не грали ролю якісь суб'єктивні порівняння, але суто суспільно-принципові різниці, що впливає само собою із найголовнішої риси геленської індивідуальної культури. І не можна в ніякому разі говорити, як проф. Білецький, що „Арістофана висунуло атенське селянство“ та підкреслювати сучасний переклад як „одно із знаряддів у боротьбі з нашими ідейними і соціальними ворогами“, бо можна зрозуміти і зовсім протилежне — Арістофан був якраз ворог демократії.

Із соціального боку „Лізістрата“ цікава може бути у сучасний момент своїм критичним ставленням до дійсності. Наприклад, як Лізістрата говорить про тодішнє атенське здеморалізоване суспільство:

„Як нечисть із вовни, слід вибрати геть
і голови всім одрубати,
А потім, як вовну у кошик, зібрати до згоди
всіх інших,
Не тільки приходьків отих, ще й навіть
чужинців прихильних,

(Перекладач неправильно тут переклав. Повинно б бути: „не тільки своїх, але й приходьків“. Прим. М. К.)

Та всіх, що сприяють народові й нам і скликати
до гурту,
Ще й з міст колоністів, що вийшли із краю,
в тім свідчусь Кропідом;
Тоді, як розчісану вовну, зібравши весь люд
той до купи,
Привести сюди і з'єднати, і нитку велику
зсукати,
І одіж із пряжі цієї на весь наш нарід
понаткати“.

(577 — 585).

Зазначу, що перших слів Лізістрати з цієї промови навіть не подаю, бо перекладач тут не зрозумів основної думки. В оригіналі Лізістрата порівнює вимивання руна із обмиванням від суспільного бруду атенського обивательства; а у перекладі стоїть:

„Раніш, коли руно у мийці
Збираються мити, той бруд, що докупи
складають на ноші

І геть викидають і ввесь непотрібний кизяк
вимітають" і т. д.
(574 — 576).

Це досить незрозуміло.

Також діалог перед тим із пробулем не відповідає в основній думці оригіналові тексту. У тексті пробул запитує жінок, чи зможуть вони, працюючи при пряжі, приступити до вищої праці над державними справами, тобто — від „політики“ пряжі до державної політики. Лізістрата відповідає, що так, бо атенське обивательство мало б, власне, тоді порядок у цьому політичному хаосі, що є тепер. А яким чином зробили б це жінки, Лізістрата відповідає у вищенаведеній цитаті (від 577 — 585). Перекладач цю розмову пробула із Лізістратою подає ось так:

Пробул: Занадто непевна ця справа із пряжі, мотків
і факівок,
Покиньте, безглузді!
Лізістрата: Коли б розумніші були,
То з пряжі цієї ви все і зробили б,
як слід громадянам.
Пробул: Як так? Те цікаво дізнатись.
(571 — 574),

Виходить із перекладу, що Лізістрата пропонує атенським громадянам жіночу пряжу (!?)

Певна річ, що перекладати Арістофана місцями дуже тяжко, але до цього можуть служити всілякі й інші переклади да коментарі, що їх перекладач (крім російського перекладу), мимо гарної мови, вповні не використав.

Для сучасного читача комедія не втратила інтересу й своєю тематикою.

Жінки Атен і Спарти змовляються не виходити заміж, ба й залишити своїх чоловіків, аж поки вони помиряться й перестануть воювати. Організоване під проводом Лізістрати жіноцтво здобуває Акрополь. Пів-хор розлючених старців зближається, хоче відібрати Акрополь, але проти них виступає інший пів-хор жінок, що, обливаючи старців водою, перемагає. Навіть представник політичної влади пробул нічого не може вдіяти із жінками. Вони заявляють, що єдиний рятунок держави може бути тільки за їхньої допомоги, тобто жінки мусять взяти до своїх рук провід, а що найважливіше державну касу; аж тоді не буде війни. Осміяний і облитий водою пробул мусить утікати. Але всеж таки жінкам важко жити у воєнному стані з чоловіками. Вони починають одинцем втікати. Лізістрата придержує дисципліну. Врешті приходять представники від лакедемонців та атенців і з ними жінки замирюються. Наприкінці співає хор лакедемонців дорійським діалектом.

Легка, жива давня веселість Арістофана в цій комедії вже зникає, бо й часи для Атен настали похмурі, важкі...

Переклад треба привітати! Грецька література в українському перекладі не багата. Тут згадати б, що, як мені відомо, працює в цьому напрямкові Вас. Сімович. Він переклав деякі твори грецьких класиків, також і Арістофана. На жаль в друку не появилось нічого. Перекладач Лізістрати, т. Лубенський повинен працювати в цій галузі далі, чим зробить велике культурно-громадське діло.

М. Качанюк

В. Г. Короленко. Полное посмертное собрание сочинений. Дневник. Т. IV (1898 — 1903), с. 352. Госуд. Изд-во Украины (Полтава). 1928. Ц 2 крб. 50 к.

У четвертому томі Короленкова Щоденника знаходимо записи письменника за час з жовтня 1898 року по 1903 включно, але, як і раніш, розподіляється ввесь цей матеріал по окремих роках дуже нерівно. Щоденні записи останніх трьох місяців 1898 р. займають понад 80 сторінок (23 — 107), приблизно стільки ж припадає на ввесь рік 1899-й (с. 108 — 185); від 1900 р. не маємо жадного рядка, бо Короленко, втомлений турботним і нервовим петербурзьким життям, зайнятий переїздом до Полтави та влаштуванням на новому місці, протягом цього року зовсім покинув був свої записи; щоденник 1901 р. міститься на 90 сторінках (186 — 277), але знову від 1902 р. маємо записи тільки двох місяців — лютого й квітня (с. 278 — 312); нарешті, щоденник 1903 р. (на початку його дуже хворіла й 30 квітня померла мати Короленка) дає нам записи лише за червень — менш, як на 20 сторінках (с. 313 — 330). Коли одну по одній перегортаєш сторінки цього нового тому Щоденника, перш за все яскраво впадає у вічі те, як мало під той час у своїх записках Короленко приділяв уваги самому собі: він навіть не згадує за смерть матері, за власну родину, за дітей, що їм присвячено чимало цікавих сторінок у попередніх томах, і майже нічого не занотовує про власні погляди та впадо-бання щодо мистецтва¹⁾, про факти літературного життя. Але тим більше, тим яскра-

¹⁾ Див. між иншим стор. 25 — 28 (романтизм). 41 — 44 (смерть Я. Полонського). 47 (мистицизм Тургенєва). 73 — 74 (про п'єсу О. Толстого „Царь Федор Иоаннович“: „после ничтожества современного репертуара, — это художественный перл... жемчужина нашей драматургии“).

віше висуваються на передній план у Щоденнику складні питання й факти тодішнього життя громадського. Як цілком правдиво зауважила Редакційна Комісія, зазначений том Щоденника дає багатий матеріал спостережень і фактів, що прекрасно характеризують події й настрої колишньої Росії напередодні японської війни та революції 1905 року. На протязі цілого Щоденника ми раз у раз спостерігаємо такі тодішні явища двох протилежних категорій: разючу, повну нікчемність самодержавства, збанкрутування бюрократії і разом з тим зміцнення реакції, що виявлялась у безлічі безглузких утисків преси, суворих репресіях за політичне й релігійне вільнодумство, жорстоких розправах з робітниками й селянами, пригніченні національних меншостей, аж до погромів, — з одного боку; і — швидко зростання робітничого руху, нескінченні студентські хвилювання, збільшення загального незадоволення і піднесення революційних і навіть терористичних настроїв — з другого.

Пора необмеженої монархії, на Короленкову думку, давно вже минула. „Времена усложнились“, пише він: „и быть фактически неограниченным монархом теперь не в силах был бы даже, вероятно, Петр Великий“ (с. 58). Майбутнє країни залежить від неї самої: тепер усього треба сподіватися від елементарного політичного розвитку самого суспільства; „процесс пока — стихийный и тяжелый“, зауважає він (ibid).

Арешт директора тенішовської гімназії, видатного петербурзького педагога В. О. Герда нагадує Короленкові його власне далеке минуле: помешкання, як після виводу покійника, скрізь розгледіш, стара мати Герда заплакана... „Совершенно так, как была моя мать лет около 20 назад“, зауважає Короленко й додає: „Да, повторяется русская история“... Але на закінчення цього епізоду він подає таку, цілком недвозначну замітку: „А то, что растет, — растет своим чередом. На Паленской мануфактуре стачка, и, говорят, двое рабочих, заподозренных в шпионстве, — убиты“... (с. 92).

Майже виключно увагу приділяє Короленко найрізноманітнішим проявам студентського руху, найбільше так званим „університетським хвилюванням“, що на той час набули вже певного політичного значення. Він сам зауважає в одному місці (с. 285), що за студентськими рухами стежить уже з кінця 80-х років, причому його цікавлять не тільки справжні факти, їхні причини та взаємовідносини, але й ті своєрідні легенди про студентів-бунтівників проти влади та багатіїв на користь пригнобленої бідноти, що не раз виникали серед народної маси. Він дуже докладно розповідає про масові студентські хвилювання 1899 р., що, в петербурзькому університеті почавшись, так швидко перекинулися до вищих учбових закладів інших міст, і навіть підраховує загальну кількість студентів-страйкарів (до 21.000); розповідає про бурхливі хвилювання 1901 р., що закінчилися масовою віддачею студентів у салдати; про вбивство міністра народної освіти Боголепова; про участь київських студентів у вуличній демонстрації в лютому, 1902 р., коли піднесено було червоного прапора з лозунгом „Геть самодержавство!“ Згадає він і Степана Балмашова, що вбив міністра внутрішніх справ Сипягіна, і т. д., і т. д. Якщо підрахувати всі Короленкові записи, зв'язані з студентським рухом¹⁾, — вони становлять майже п'яту частину всього даного тому! Короленко прекрасно розумів між іншим, що „студенческое движение — только симптом и само по себе — неразрешимо“. Варто підкреслити, що велику увагу він приділяє й загальнополітичним подіям того часу: робітничим заколатам на підприємствах (с. 92, 252), вуличним демонстраціям робітників, студентів та інтелігенції²⁾ і першим проявам аграрного руху. Цілком правдиво він не відокремлює цих явищ одне від одного, а виводить їх із однієї спільної причини: „Рабочее движение, как и студенческое, лишённое элементарных законных форм безграничным произволом, — слились естественно, чувствуя общего противника именно в этом безграничном произволе. И вот, из струйки уже ручей. А шум этого ручья проникает в народ“... (с. 284 — 285). Ще р. 1901-го, характеризувачи відлучення Л. Толстого від церкви, як „перший натиск на інтелігентське вільнодумство“, як „загострення“ церковного питання, Короленко перейшов до загального стану країни, до загострення питань політичних і записав такі глибоко-знаменні слова: „Обострение вопроса политического и вопроса церковного. Стачки рабочих, все возрастающее сопротивление (підкреслено Короленком — О. Н.) крестьян — указывают на глухое брожение в народе. Массовая война с властями учащейся молодежи начинает вовлекать и общество... Медленно, но неуклонно нарастают понемногу и собираются великие силы будущей борьбы³⁾. Нашим детям предстоит жить в очень драматическое, но и интересное время“. Читачи оцю спічно-стриману, вдумливу оцінку тодішнього громадсько-

¹⁾ Див. сторінки: 114 — 139, 152 — 162, 169 — 170, 188 — 193, 199 — 201, 212 — 214, 244 — 245, 276 — 277, 283 — 287, 291 — 292, 294, 303 — 304.

²⁾ У Харкові 19/II 1901 р., с. 206 — 210; у Петербурзі 19/II і 4/III 1901 р., с. 222 — 225; у Києві 2/II 1902 р., с. 282 — 283.

³⁾ Ст. 211 — 212. Підкреслення моє. Пор. в іншому місці (з приводу заміни мін. вн. справ Горемікіна Сипягіним р. 1899): „Правительственная реакция будет несомненно продолжаться, как будет продолжаться и тихий рост российской культуры, и российский политический сознания. Весь вопрос в том, не будут ли оба процесса настигнуты экономическим катаклизмом. Слишком уже слепа реакция и слишком тих рост общественного сознания. А в это время стихийные, пассивные процессы в социальных глубинах не ждут“ (с. 182).

політичного моменту, якимось мимохіть пригадуєш і високохудожнє, образне втілення цих самих Короленкових думок: „Но жизнь течет все в тех же угрюмых берегах, а огни еще далеко. И опять приходится налегать на весла... Но все-таки... все-таки впереди — огни!“ (Оповідання „Огоньки“ 1900 р.).

Розмір рецензії не дозволяє докладно зупинитися ще на багатьох інших сторінках Щоденника. Зазначимо лише його зауваження з приводу Шевченкова листа до Жуковського (з заслання) — з скаргами на заборону йому малювати (с. 105); нотатки про своєрідні обставини відкриття пам'ятника Міцкевичеві в Варшаві (с. 90 — 91) та про заборону в Петербурзі літературного вечора на пошану польського поета (у грудні 1898 р.; с. 88 — 89); численні зауваження про „обрусительную“ політику уряду щодо Фінляндії (с. 111, 202 та інш.); враження від тижневого перебування в Кишиньові, куди Короленко спеціально приїздив для ознайомлення на місці з справжніми обставинами відомого погрому 1903 р.; нотатки про заборону 19 лютого 1901 р. святкувати 40-річчя звільнення від кріпацтва і навіть правити панахіди по Олександрові II — з побоювань влади, що „зловмисні елементи“ можуть перетворити цей день на своєрідне закордонне 1 травня. Надзвичайно цікаві визнання письменника про всі ті умови, що спричинилися до його переїзду з Петербургу до Полтави (в осени 1900 р., с. 186). У квітні 1902 р. Короленко досить докладно змалював у Щоденнику загальновідому тепер „академічну історію“ з обранням на почесного академіка М. Горького, коли, після його незатвердження, на ознаку протесту зреклися „звання“ почесних академиків Короленко та Чехов. З цікавої примітки Редакційної Комісії (с. 309 — 310) тільки-но тепер дізнаємося, що Короленків протест спрямований був не проти самого факта незатвердження Горького Миколою II, а проти того, що саме Академія так легко попустила оголосити про це незатвердження від свого власного імені: „К сожалению, это было объявлено не от царя, а от самой Академии... Это было сделано так бесцеремонно, что у нас даже не спросили, желаем ли мы брать на свою ответственность эту царскую функцию неутверждения“. Ось чому Короленко відмовився знову вступити до Академії навіть після лютневої революції, коли „історія анулювала самого царя“ і Горького механічно поновлено в академічних правах. Справа тут була в самих академіках, що залишилися й після революції... Як бачимо, у цьому академічному інциденті, як колись і в інциденті з присягою Олександрові III, Короленко залишився вірним собі й послідовним до кінця.

Як додаток до розглянутого тому Щоденника, надруковано невеличкий Короленків нарис „О патриотизме“ — відповідь на запитання журналу „Revue des Revues“, що так і залишилася не посланою за кордон. Основну думку цього нарису висловлено так: „Как идея семьи подчинилась идее отечества, так и отдельным патриотизмам предстоит сознательно и бесспоротно подчиниться великой идее общечеловеческой солидарности, которая одна несет возможность всей справедливости на земле“ (с. 334).

План видання та його якості залишаються без змін: вступна стаття Редакційної Комісії дає гарно зроблену тислу характеристику Щоденника за р.р. 1898 — 1903, вдало використовуючи й Короленкове листування відповідних моментів, а також подає коротенькі відомості про самі рукописи Щоденника (с. 5 — 20); е „Показчик іменів та творів“ (с. 337 — 346) і „Зміст IV тому“ (347 — 352). На жаль, у передній кількості залишаються й друкарські помилки. Порівнюючи з попереднім III т. ціну збільшено.

О. Назаревський

Стефан Цвейг. Три певца своей жизни Казанова — Стендаль — Толстой. Перевод П. С. Бернштейна и В. А. Зоргенфрея. Кооперативное издательство „Время“ Ленинград. Стр. 328, цена 1 р. 90 коп. Переплет 30 коп.

Найтонший сучасний психолог Степан Цвейг, що єднає з блискучою психологічною аналізою філософську глибину думки, зачепив нову тему про художнє самозмалювання, як про певну творчу функцію. Персонажі, які притягли до себе увагу автора — Казанова, Стендаль, Толстой взяті з різних історичних доб, неоднакова також їх етична суть і питома вага в історії думки й життя людства. Але у дослідженні Цвейга ці такі різнорідні постаті об'єднуються моментом художньо-психологічного саморозкриття, яке є дуже трудне і рідко трапляється у такому довершеному втіленні, як у них.

Ось перед нами як живий — Казанова — авантюрист з тієї славетної плеяди громадських покидьків, що на протязі чверти сторіччя, од семирічної війни і до французької революції, заповнювали усі європейські двори. Надзвичайно картинно й образно малює Цвейг обстанова життя європейських дворів, що її незмінним атрибутом були: „значні одвідувачі, цікаві гості, космополіти чужоземці“. На глейкому болоті пустого і пересиченого життя і зростають люди, типу Казанова, які „розмовляють усіма мовами, запевняють, що знайомі з усіма князями та видатними людьми, що служили у всіх арміях і вчилися по усіх університетах“. Тип меткого спустошника гаманців, шахрая та зводителя, людина, яка зовсім не має ніяких моральних перепон, Казанова має поспіх у житті, з одного боку через свою руйну, завзяту сміливість, з другого ж, через гнилизну та дурість того суспільства, в яким йому доводиться оперувати. Стендаль, образ якого змалював Цвейг не менш опукло — це плоть від плоті і кість від кости розгвинченого

буржуазного суспільства. Кавалерійський офіцер — що брав участь у боях біля Ваграмі, Асперні та Ейлау, урядовець — підручний П'єра Дарю, вірника самого Бонапарта, Стендаль, що просидів у запілю увесь італійський похід, конторщик торгівлі колоніальним товаром Мен'є і К^о, інтендант Великої Армії у Німеччині, повноважний кур'єр у російському поході Наполеона, французький консул у Чивітта — Веккіа і, нарешті, письменник — така різноманітна діяльність Стендаля. А проте, від усіх обов'язків служби спритно тікає Стендаль, щоб замкнутися у тісне коло своїх інтимних переживань та художньої творчості. Його нахил розглядати все, що довкола, через призму власного „я“, його нездатність піднятися до соціальних точок зору на речі дуже характерна для Стендаля — виходя з певної громадської класи.

У змалюванні художньої творчості Толстого, Цвейг зупиняється на характеристичні толстовського реалізму, пантеїзму, художнього спостереження. Малюючи послідовні етапи філософської доктрини Толстого, Цвейг торкається питань заперечення церкви, власності і самої держави. А проте не можна погодитися з запевненням Цвейга, ніби толстовська проповідь знищення цих інститутів людського суспільства відіграла величезну роль у підготуванні нашої революції.

Толстовська ідея про непротивлення злу насильством ні в якому разі не в'язалася з ідеями класової боротьби, сприйнятими революцією. Отже через наявність таких міркувань, книгою Цвейга можна користуватися тільки з відповідними застереженнями.

У всякому разі, її не можна рекомендувати масовому читачеві.

Н. Панченко

С. Утевський. Петр Тамарин. Роман. Изд-во „Пролетарий“. Харьков, без года издания. Тир. 4,000. Стр. 494. Цена 2 руб. 90 коп.

Автор цього роману уперше виступив із самостійним твором. Ознаки дебютантства, безперечно, відчуваються в романі, якого не можна назвати вистиглим, досконалим. Проте, безсумнівний літературний талант свідчить про себе цілою низкою дуже вдаливих деталей, характеристик, стилістичних засобів і дає можливість сподіватися від дебютанта багато в його майбутній діяльності.

Відзначимо, що нам здається позитивним у художній площині роману. Перш за все, в автора були гарні вчителі. Російська проза зараз, безперечно, переживає кризу. Поетика нашого часу ставить нові стилістичні завдання перед художньою прозою, сила нового життєвого матеріалу ще чекає на своє оформлення; але знайти дійсно новий тип прози, який відповідав би новим соціальним завданням, новій естетичній, властивостям нового матеріалу — ще не пощастило; є тільки натяки на такий стиль у деяких письменників. За браком власного прозового стилю, сучасні російські письменники звертаються до старих джерел, або до ліричної прози символістів, або до „нижнього поверху“ літератури 900-их р.р. — епігонів реалістичної прози XIX-го сторіччя. Перше джерело в свій час мало надзвичайно талановитих представників (А. Бєлий), але воно непридатне тоді, коли наголос стоїть на моментах сюжетних, а не мовно-стилістичних; друге джерело теж мало більш чи менш талановитих представників (Купрін, Бунін, Л. Андрєєв, Вересаєв та ін.), але воно носить у собі всі негативні ознаки епігонства. І заслугою молодого романіста, С. Утевського, є те, що він звернувся не до „батьків“, а до „дідів“ (за висловом Б. Ейхенбаума) — безпосередньо до роману XIX-го ст. Важко вказати на якогонебудь певного, окремого „літературного предка“ Утевського, але всі принципи конструкції „Петра Тамарина“ свідчать про авторове вчення в представників „золотого віку“ російського роману. Роман зроблено дуже економно. Описи природи розсіяні по всьому твору, але вони стримані щодо розміру і завжди відіграють певну композиційну роль, підкреслюючи той чи інший фабульний момент або контрастуючи з ним, себто являються органічною частиною твору, а не інкрустацією; ліричних відступів не багато й вони ще стриманіші; у монологіях і діалогах подається тільки те, що потрібно для розгортання дії або для характеристики героїв; автор не зловживає розтягненими монологіями й діалогами, додержуючись певної міри, роман не перевантажений героями: їх стільки, скільки того потребує сюжет плюс дуже невелика кількість необхідного „живого інвентаря“, бутафорських осіб, без яких не можна було б змалювати ні установи, ані вуза чи комсомольського осередку. Та й ці бутафорські особи, за рідкими винятками, мають своє обличчя. Від поганої звички багатьох сучасних прозаїків виводити літературну постать тільки тому, що авторові зустрічались подібні типи в житті й йому хочеться їх змалювати, С. Утевський вільний. В кожній постаті роману є своє індивідуальне, її можна відрізнити а по манері розмовляти й по способу мислення. В автора немає нахилу до загостреної сюжеттики, до сюжетних несподіванок, що властивий сучасній новелістичній прозі, але певний сюжетний рух, сюжетна течія проходить крізь увесь роман, майже ніде не утворюючи плес, і автор не завантажує свого твору зайвими для головного розгортання дії епізодами так само, як не завантажує його й описами (деякі винятки зустрічаються наприкінці роману). Що правда, все це ще не форма (органічний метод письма) роману, а тільки техніка; але такий, безперечно, високий рівень

техніки саме й свідчить про вчення в майстрів XIX-го ст. Бо тоді техніка писання романів стояла так високо, що елементів її пильно додержувались навіть другорядні письменники, тим часом, як найзначніші романісти пізнішої доби часто грубо її порушували.

Щодо впливу окремих письменників чи творів — можна вказати на вплив Лескова — романіста та трохи Л. Толстого. Від Лескова надзвичайно дбале ставлення до живої мови, до мовних портретів; віршові та музичні уривки, що оформлюють в Утевського деякі епізоди, стають за лямбівити цих епізодів, нагадують таке ж оформлення, як, скажімо в „Некуда“ („Плач Ярославни“ й переживання Лізи Бахаревої в зв'язку з судом над Райнером), так само, як сцена з'явлення Ольги підчас розстрілу Стебаєва викликає в пам'яті подорож Лізи до місця розстрілу Райнера. Учення — але ніяк не запозичення — в Л. Толстого можна вбачати в авторів малюванні позасвідомих психічних станів.

По-друге роман майже позбавлений „літературщини“. Хоч би як ми ставилися до героїв Утевського, матеріал для них безперечно взятий із життя — не з літературних творів. Це ж стосується й авторського стилю в вузькому розумінні цього слова. Власна мова Утевського — взагалі сухувата, стисла, позбавлена довгих періодів; зрідка вона розквітає свіжим, влучним порівнянням, образом, епітетом, як напр.: „Они (Проліски. М. С.) не имели собственного запаха и пахли только весной“, „Упал занавес. Тише! Дайте музыке дожить в последних аккордах!“, „Дождь моросил неприятный, е д к и й“, „ненавистная влага подбиралась к глазам“ (про комсомолку, яка боялася бути сентиментальною й м'якою), „Пот еще серебрится на его лбу“ та низка інших, і ще рідше трапляється язиковий штамп, так рідко, що коли ми зустрічаємо „и бледность покрывает ее лицо“, нам уже робиться неприємно. А в кількох сучасних письменників ми навіть і не помітили би цього виразу, бо вся їхня мова складається з подібних штампів!

По-третє, автор уже цілком опанував надзвичайно складне мистецтво відтворення живої мови. Коли читаєш монологи й діалоги його героїв, ніби чуєш ті інтонації, притаманні їм — такі вони природні. Майже кожна постать в Утевського розмовляє своєю, тільки їй властивою мовою, поруч із індивідуальною різницею в мові чувається й соціальна — побутово-культурна, і ви без жодних зусиль розпізнаєте й пересічно-інтелігентську, трохи абстрактну й екзальтовану мову Петра, в яку вкраплені елементи марксистсько-політичного словника, й лексично-обмежену, але по-жіночому конкретну мову Олі, й Сонину мову, багату на образи й порівняння з галузі мистецтв і взагалі малювничішу, ніж мови інших персонажів, і надзвичайно типову мову комсомольця Гриші Черняєва. Ба й більше, навіть той самий персонаж у різних ставленнях вживає неоднакової мови: в Фані Беровської одна мова для розмов із товаришами-комсомольцями — загально-комсомольська, друга для розмови з матір'ю й Петром — інтимніша; надзвичайно влучно й обережно Фаніній мові надано ледве вловимого єврейського відтінку (саме того, який часто-густо чувається в єврея — не інтелігента, що розмовляє по-російському). Ця риса „мовного портрета“ Беровської особливо підтверджує досвідченість і вмілість Утевського в галузі утворення мови дійових осіб, бо тут надто легко піти битим шляхом „єврейського анекдоту“, якого автор цілком уник. Утевський відтворює не тільки „мову“ в суто-язиковому значенні (лексика, синтаксис), але й тип ви-с-л-о-в-у, властивий даній соціальній групі, так би мовити, тип її мислення, що проявляється в мові. Про це кажуть такі місця роману, як твердження Фані про літературу та мистецтво, промова оборонця на процесі Стебаєва та інш.; невдала тільки промова прокурора на тому ж процесі: він говорить надто „по-інтелігентському“. За своєю, побутово-реалістичною установкою, Утевський не дає язикових стилізацій, тим паче — гротесків тому учуднення слів, народня етимологізація, контамінація й інші види каламбурів зустрічаються в нього рідко (зразки: „каракулом вита“ — *circiculum vitae*; „какая-то мандрисса, у нее какой-то характер“ — мантиса й характеристика логаритмів — і далі: „если она, Фаня, будет по своему обыкновению, толкаться ночью, то Кима ей покажет, что у нее характер хуже, чем у мандриссы“); звичайний авторів засіб щодо мови — це старанне й вдумливе добирання слів і вживання синтаксичних конструкцій з орієнтацією, як на індивідуальні особливості даної літературної постаті, так і на її соціальне ество. Треба відзначити, що й власна мова Утевського посідає певну гнучкість; в комсомольських сценах вона сама робиться подібною до комсомольської, в сценах, де фігурує Алексей, просякається його скорботним ліризмом. У зв'язку з умінням відтворювати мову стоїть уміння Утевського малювати масові сцени; це яскраво помічається, напр., у сцені суда над Стебаєвим.

По-четверте, літературна талановитість Утевського проявляється не тільки у відтворенні мови дійових осіб. У цілому він не дає чогонебудь принципово нового щодо композиції, але в окремих деталях уже має свою власність — не запозичену з літературних джерел. Варті уваги його засоби малювання позасвідомої роботи мозку, — станів непритомності, маячення, чи глибокої замріяності. Ось так своєрідно малює він перехід Алексея від дійсності, що його оточує, до спогадів, які на певний час одірвали його від цієї дійсності: „Он успел перечитать все Олины письма. Он отсчитал пять шагов привычным ровным шагом военного. Повернулся. Снова пять шагов. Ровно столько занимает их общая с Артемовым комната — пять на три. Две кровати. Стол. Этажерка.

Но сейчас он не видит уже ни стола, ни этажерки, ни кровати. У кровати стали острые углы и круглое тело, она закачалась. Этажерка раскололась на длинные шести с лопастями, они улеглись поперек. Маленькие подснежники стали большими белыми и желтыми цветами, сидящими на длинных стеблях. Из окна на них сверху опрокинулось небо, и все заголубело кругом. И тогда девушка на карточке отодвинула стул, отбросила ногою мяч и сошла в лодку. И, бросив весла в уключинах, сказала: — Я устала. Далі йдуть спогоди Алексея, які де-не-де перериваються даними в дужках стислими описами його теперішнього стану. В сценах маячення хворого Петра й Ольги після розстрілу її чоловіка надзвичайно цікаво зроблена проекція дійсності на уяву хворого, трансформація її в цій уяві. На жаль, сцени з Петром трохи попсовані змішенням психофізіологічного плану з алегоричним.

Але треба зазначити, що не вважаючи на технічну вмілість Утевського, на його високо-розвинене почуття мови, на вживання таких оригінальних засобів, як щойно наведене передання Алексеевих мрій, — утворити справжній роман авторові не пощастило. Причину цього ми бачимо в тому, що автор ще не вміє малювати витриманих характерів. Мабуть, він занадто молодий, як людина (а це дуже важливий момент саме тоді, коли матеріал для твору береться безпосередньо з життя, а не з книжок), мабуть, для цього — надзвичайно важкого — завдання йому ще бракує літературної досвідченості, але головних героїв „Петра Тамарина“ здебільша не можна назвати „типами“ чи „індивідуальностями“ в літературному значенні цього слова. Доки автор малює епізодичні персонажі, доки від нього потребується тільки вміння схоплювати характерні риси зовнішності, рухи й вислови людини, доти він цілком у своїй царині; машиністка Трансбіну Ніночка, Кравков у першій частині роману (коли він безім'яний „комісарик“), Гриша Черняев, містер Ходж — встають перед очима читача, як живі. Але, як тільки треба демонструвати персонаж не в статичній, а в динамічній, виявити його характер у вчинках, провести цей характер крізь увесь роман — він починає дробитися, розкладатися на окремі характери, об'єднані спільним ім'ям. Тому в автора вийшов не роман, а якась фільмотека, зібрання окремих кадрів. Серед цих кадрів є надзвичайно вдалі, а зовсім невдалих дуже мало, але потрібної суцільності, того, що об'єднувало б усі ці кадри в єдиний мистецький твір — немає. І це не через брак сюжету (сюжет є), а через невитриманість постатей. Жіночі персонажі в Утевського зроблені краще, ніж чоловічі. Соня, талановита, надзвичайно чула, чесна, але велика індивідуалістка, майже до егоїзму, і Оля, обмежена в майже фізіологічній правді жінки й матері, але сильна цією правдою, вузька, але по-своєму глибока — існують, як літературні організми, хоч яскравість їхньої поведінки відстає від яскравості їхньої мови. Існує й Фаня, але вона не типова для комсомолки тієї доби (1922 — 24), коли зовнішню брутальність пересічна комсомольська маса вважала за ознаку нового побуту. Дуже добре, що Утевський відносини поміж комсомольцями й комсомолками малює не в дусі „Луни с правої сторони“ (ці відносини в нього — ідеально-товариські), як дуже добре й те, що в цілому романі нема жодного грубо-сексуального чи слиняво-еротичного опису (неймовірна річ, але такі справді нема!); проте, якою дивною здається майже принципова чеснотливість Фані, як здаються дивними й її довгі коси, замість стриженої голови. Фанине ставлення до хлопців — дійсно ідеал нового побуту, але між ідеалом нового побуту й тими його формами, які існують тепер, є значна різниця, і для сучасного (тим паче для тогочасного) нового побуту Фаня мало типова. Звичайно, можна виводити таку комсомолку (ідеальні постаті зовсім не заборонені в літературі; їх часто виводили великі майстри); але тоді треба було б поставити її над колективом, як зразок, та не як типове явище. А в площині полових відносин Фаню подано саме типологічно. Та й узагалі в її психології є „неув'язка“; ця суворі комунарка, яка нещадно (хоч і в уяві тільки) вимагає смертної кари для родини Тамаріних, потім ставиться до цієї родини дуже самовіддано й ніжно. Що суворість і ніжність можуть поєднуватися в нашу добу, доводить хоч би поезія Сосюри, але в Фані якось суворість — сама по собі, а ніжність сама по собі, й тому Фаня місцями подвоюється, хоч деякі кадри з її участю й належать до кращих.

Щодо чоловічих постатей, то двугорядні — Стебаєв, Алексей, Артьомов (не кажучи вже про дрібніші) нас не задовольняють, але Петро і його батько, проф. Тамарін — просто не вдалі. Петро — якась „светлая личность“ взагалі, без конкретних рис, якийсь німб коло обличчя, але без самого обличчя. Згаданої абстрактності мови й звички писати оливцем свої думки занадто мало для характеристики; пригадаймо, що цілком позитивні за авторовими намірами постаті в Тургенєва й Достоевського — Ліза Калітіна, Альоша Карамазов — зовсім не позбавлені людських прикмет і описані досить конкретно. Сергей Петрович Тамарін — найневдаліша постать у романі. Хто він такий? Інтелігент, безперечно, але це ще нічого не визначає конкретного. Хіба між інтелігентом-народовцем 70 р.р. і інтелігентом-містиком чи естетом 900-их — багато спільного? Якому ж поколінню належить проф. Тамарін? На початку здається, нібито він — народник, чи принаймні представник ліберально-радикального табору інтелігенції: „Все знали, что проф. Тамарин был „за народ“. Все знали, что ему приходилось туго, но он не сдавался“...

„Все знали, що он був знакомий з Короленко, з Гариним, з Карониным-Петропавловським, що у него собиралась левая молодежь“... Наречений його дочки — есер. Але цей самий народовець Тamarin в театрі підчас вистави „Періколи“ звертається до Фані (критикуючи її наївно-соціологічний підхід до оперети) з таким, зовсім не народницьким питанням: „Ну, а ви... скажите, не тянуло ли вас когда-нибудь дальше вашей среды, не хотели ли вы подняться над нею, переступить какой-нибудь новый порог? Не мечтали ли вы когда-нибудь о, скажем... ну, о том, о чем Перикола, о прекрасных залах, картинах, танцах, беззаботной, радостной жизни, об общем поклонении?“ І зовсім несподівано з'ясовується, що професор... естет: „...и пожимаю руку ректору, когда сей „товарищ“... мне указывает, что у меня слишком много эстетизма в лекциях“. „Проф. Тamarin, известный ученый в области теории литературы, издавший во время оно несколько трудов с крайне эстетическим уклоном“. І сам професор каже, про себе, що він „был не только эстетствующим профессором, любящим деньги и легкую жизнь“, себто: був не тільки естетом, значить, між іншим, був і естетом. Так як же? Як погодити народництво з естетизмом? Але, коли її припустити, що проф. Тamarin — естет, себто представник інтелігенції кінця 90-их і поч. 900-их р.р. (до речі, ще ніде не змальованої, поза карикатурними посталями Боборикіна, Авсєєнка й т. п.), який тільки в умовах царату був опозиціонером, як майже вся інтелігенція, то становище не поліпшиться. В Утевського дуже влучно відображають певну композиційну, оформлюючу роллю уривки з поезій і оперних лібретто — улюблених у родині Тамаріних і вживаних її членами; але які ці уривки, про які смаки вони свідчать? Не красов кілька разів; з музичних творів — опери „Фауст“, „Міньйон“, навіть оперети „Перікола“. Себто в площині літературній — канонічні смаки народників, у площині музичній — смаки пересічної інтелігенції. Ні Тютчев, ні Блок, ні Бальмонт, ні Верлен, ні Дебюссі, ні Скрябін, — не згадуються; який вже це естетизм? Ми бачимо, що ні народництво, ні естетизм проф. Тамаріна не доведені його конкретними смаками, ані його вчинками. Цікаво порівняти роман Утевського з „В тупике“ Вересаєва, яке теж присвячене проблемі інтелігенції й Радвлadı: в стилістичному відношенні молодий дебютант Утевський уже перевищив письменника з великим стажем — Вересаєва, бо Утевський частково звертається до гарних джерел, частково пробує нові шляхи, експериментує, в той час, як Вересаєв залишився на відносно-невисоких досягненнях літератури 90 р.р.; але типи Вересаєва незрівняно конкретніші, його лікар Сартанов — реальна постать, певний представник інтелігентського плюсквамперфекта, а проф. Тамарин в Утевського — якесь невиразне „загальне місце“ (порівняння ми зробили суто-тематичне; про будь-який вплив Вересаєва на Утевського — казати не можна).

Нам здається, що саме брак витриманих характеристик у романі перешкодив авторові розв'язати ці поставити соціальне питання. Роман Утевського безперечно має настановлення на проблему — проблему відносин поміж інтелігенцією й Радвлadıю; шлях чесної інтелігенції до Радвлadı й перешкоди на цьому шляху — ось що, безперечно, хотів змалювати Утевський. Завдання цікаве й соціально-потрібне. Виконуючи своє завдання, Утевський змалював багато правдивих і сильних картин, але все ж таки, як і чому вся родина Тамаріних прийшла до чесної спільної праці з Радвлadıю — читач не пізнає з роману. Найзрозуміліший такий процес у Петра: він молода людина, син ліберального, „лівого“ професора, не дивно, що він ще 1920 — 21-го р. цікавиться комунізмом, що на початку роману він уже сперечається з батьком; його старт — співчутливий Радвлadı (без лапок), фініш — комсомолец. Це цілком природний шлях, але внутрішня еволюція й внутрішні кризи, які відбувалися з Петром під час цього шляху — не показані; мало з'ясована також і доля співучасті Фані в цьому процесі. Але коли прихід Петра до комунізму — цілком логічний, хоч художньо й не відтворений, то з його батьком річ просто незрозуміла. Ми знаємо, що він непохитний захисник інтелігентських традицій, що він не політичний контрреволюціонер, але в глибині душі ніяк не приємлеть більшовиків, і ось у ньому виникає якесь зрушення, він починає поволі змінювати свої погляди... саме коли? тоді, коли заарештовано його зятя, зруйновано життя коханої дочки, викино на всю родину багато бруду й образ, частково зовсім несправедливих. Сцена, коли професор приходять до Фані просити її за сина, була б гідна кращого майстра російського роману, коли б це була величезна офіра з боку професора, коли б старий батько прийшов до Фані, глибоко ненавидячи її, але бажаючи врятувати хворого Петра... а потім, ближче познайомившись із Фанею і з її товаришами, поволі змінив би ставлення до робітничої молоді, до комсомолу, а з ним і до всього нового життя. Але професор уже в Фані широко каже: „оно (почуття Фані. М. С.) полно презрения, может быть даже отвращения и ненависти ко мне и ко всей нашей несчастной семье... как к классовым врагам, хотя... я мог бы поклясться, что сейчас это не так“, і читач дивується, коли саме трапився з професором переліт, чому не раніш і не пізніш, а саме під час великого нещастя, яке прийшло все ж таки від Радвлadı. Очевидно, автор бачив у житті такі передоми в представників інтелігенції, захотів змалювати один із них (тема вдача!) але психологічно вмотивувати його не зумів, і перехід проф. Тамаріна на бік Радвлadı — не переконує читача, як не переконує його й Соніне зрушення. А відносно

Ольги художній такт автора не дозволив розв'язати проблему так просто, бо він розумів, що ця жінка з її поняттями не в мізку, а в крові, з її принциповим жахом перед розстрілом і вбивством — не може підійти до тих, хто розстріляв її чоловіка. Але авторові хотілося й її привести до „спільного знаменника“, і він ужив одвертого, неприхованого „*deus ex machina*“ — гіпнозу: лікар під гіпнозом примусив її забути минуле й аж після цього вона зробилася дружиною Кравкова, якого любила, але який розстріляв її першого чоловіка. Вистигліші автори в такий спосіб проблеми, звичайно, не розв'язували б.

Тим часом, автор іноді показує себе дуже сильним саме в соціальній площині. Він ніколи не втрачує перспектив революції. Для нього революція й комунізм — перш за все хліб для всіх, відсутність голодних. На його думку, чесна й симпатична родина Тамаріних несе кару за те, що Іла „легкий хліб“, в той час, як тисячі робітників їдять важкий. Спірне питання, чи можна вважати хліб наукового робітника за легкий, але наявність і навіть підкресленість соціальної проблеми — дуже приємна. Крім цього, надзвичайно важливого моменту, відзначимо, що Утевський добре диференціює в побутово-ідеологічному відношенні старого, „кондового“ інтелігента від „*nouveau riche*“ — немана, репрезентованого Стебаєвим (ці дві соціальні категорії в нас у літературі і навіть у житті часто змішують); він досить рельєфно демонстрував новий, антисоціальний тип інтелігента (доктор Інютин), людину, яка втратила старі ідеали й не набула нових, зневірилася, завдяки революції, в усьому і проповідує чи то спрощене ніцшеанство, чи то обивательський епікуреїзм і гедонізм. Усе це свідчить, що в Утевського є й уміння й охота до розв'язання та поставлення соціальних проблем, і що коли він не розв'язав і навіть не поставив як слід головної: „інтелігенція й Радвлада“, то тільки тому, що не зумів утворити закінчених літературних постатей — носіїв певної ідеології.

В цілому, роман Утевського нагадує дебют оперного співця в великій, відповідальній партії: партію співано незадовільно, але голос гарний, і слух теж гарний. Утевському ще багато доведеться попрацювати над підвищенням свого письменницького рівня, але праця приємна й має повну рацію, коли є над чим працювати.

М. Степняк

А. Конан - Дойль. Вибрані твори т. II. Пригоди Шерлока Холмса. 3 англ. пер. М. Іванов. ДВУ 1928 ст. 193 ціна 1 к. 25 коп.¹⁾

Р. Кіплінг. Відважні моряки. Переклад Н. Янко-Триницької ДВУ 1929 стор. 215. Ціна 90 коп.

В 11 ч. „Черв. Шляху“ за 1928 р. т. М. Степняк, рецензуючи переклад Конан - Дойлевих „Пригод Шерлока Холмса“ висунув питання про детективно-пригодницьку літературу взагалі і про Шерлока Холмса зокрема.

У позі суворого Катона-докажчика, з посилками на оперу, оперетку, нараду в питаннях дитячої літератури та тов. Бухаріна, з латинськими цитатами та іншою наукоподібною апаратурою тов. Степняк намагається довести шкідливість детективної літератури та її розтілний вплив на юну, тендітну та незміцнілу душу. Мало того: навіть радянська пікертонівщина не до вподоби нашому рецензентові: „не викликає не тільки нахил до брехні й шпигунства, але навіть жажливі форми альгогалії (садизму та мазохізму)“. Як після цього згубного та погубельного впливу цієї книжки т. Степняк наважиться перечитати її, є велика таємниця. Не інакше, що він офірував себе для щастя інших.

А втім скажемо одверто, що коли науковий та педологічний жах тов. Степняка логічно продовжити далі, то треба дійти до висновку, що взагалі вся юнацька література є шкідлива: Майн Рид та Жюль Верн адже від них утікають в Америку — згадуємо „Детство Тему“ Гарина та „Монтигомо Ястребиний Коготь“ Чехова; Купер та Емар — адже діточки уявляють себе індіанцями та калічать один одного стрілами та „пугачами“; подорожі Колумба, Нансена та „Красіна“ — теж небезпека з боку утікання. Що його читати? Отож найкраще нічого не читати, бо юнацька *tabula rasa* „яко глина в руці творця“.

Треба дуже зле ставитися до свідомості нашого юнацтва, треба багато в чому йому не довіряти, щоб висловлюватися так категорично та безапеляційно про шкідливість детективної літератури. Аргументувати проти Шерлока Холмса його... кокаїнізмом? Чому не аргументувати проти Колумба його неуцтвом?!

Я не великий прихильник здібностей Шерлока Холмса. Мені відоме його літературне походження з оповідань Е. По („Золотий скарабей“ тощо). Але коли мені малюють Ш. Холмса тільки як кокаїніста, „любителя сильних ощущений“, неетичну людину з льокайською мораллю, типову фігуру занепаду — я протестую. Я протестую, бо зернятка чогось подібного до правди виставлено як головне, а головне нехтувано та заховано.

Легко скептично ставитися до Ш. Холмса, бувши людиною дорослою, та після читання Чуковського та Шкловського. Але справжній його читач це той самий його клієнт. Він бачить у Ш. Холмсі поперше тонкого аналітика, який на підставі дрібних фактів будує ланку логічних висновків, який з розріджених дрібниць споружає закономірне

¹⁾ Рецензія дискусійна. Ред.

ціле, який може розрізнявати явища та надавати їм значення та вагу. Хіба головне у Ш. Холмсі, що він спіймав убійника та передав його Скотленд-Ярдові? Головне те, як він його спіймав, як від незначних натяків він дійшов до розв'язання справи. Невже ж нам непотрібні аналітичні розуми? Невже ж можна заспокоїтися на тому, що про всякий життєвий випадок знайдеш відповідь у якому небудь катехізисі? Юнак навчається розуміти життя, а тут аналітичні здібності, навіть на кшталт Холмсових, дуже і дуже стануть у пригоді. Як з читачів Артура Гордона Тіма не робились фантасти, так з читачів Шерлока Холмса не робитимуться брехуни та кокаїнисти. Озброєний аналізом та вмінням розрізнявати явища, юнак є більш соціально - корисна людина, ніж будь-яка нетяма, що не вміє самостійно мислити. Хай Шерлок Холмс є крихітка в утворенні цих здібностей, але ця його користь більша за всі його уявлені Степняком гріхи.

Тому цілком має рацію Редакція „Черв. Шляху“, яка не погоджується з твердженнями Степняковими та закликає до дискусії про цей вид літератури.

Звичайно радянський Холмс був би корисніший за Конан-Дойлевого, але поки його немає, Конан-Дойль може бути за його сурогат. Жажатися нема чого; в жилах треба мати кров, а не ряжанку. Не треба наслідувати квочі та ховати курчат під своїми крилами. Про детективну літературу можна ще багато дечого сказати. Але цьому місце не у рецензії. Відзначимо тільки (щоб не було непорозуміння та зайвих нарікань) що не вся звичайно ця література має однакошу користь: треба відрізнити ідеологічно-нейтральні твори (напр. Шерлок Холмс) від явно-шкідливих (напр. „Кім“ Кіплінга) і в доборі творів треба бути обережним. Захищати „Кіма“ я не берусь і радо віддаю його на поталу М. Степнякові.

У II-му томі „Пригод Шерлока Холмса“ вміщено два невеликих оповідання — „Товариство Червоноголовіх“, і „Тайна Боскомбської долини“ та роман „Знак чотирьох“. Центральне місце у книзі як розміром, так і цікавістю посідає „Знак чотирьох“. Але ми звертаємо увагу читачів не на цей роман, а на оповідання „Тайна Боскомбської долини“. Робимо ми це не з погляду художніх стійностей оповідання (воно не краще від інших), а з погляду тієї самої гуманної цінки, що її відсутність т. Степняк закидав Ш. Холмсові. Тут якраз (й це не єдиний приклад) Ш. Холмс відкриває убійника і не передає його до рук поліції, а навпаки з чисто етичних причин оголошує справу нерозв'язною і рятує людину. Отже й фактичний матеріал суперечить вигадкам Степняковим.

Другий том видано дбайливіше за перший. Багато з тих закидів, що їх зробив т. Степняк відпало: вказано, що книгу перекладено з англійської, білих плям немає й взагалі книгу видано цілком культурно.

До тієї ж серії юнацької літератури треба віднести й роман Р. Кіплінга „Відважні моряки“. Як мені відомо, ще ніхто не відкривав дискусії з приводу чисто пригодницьких романів. До того ж мені вже доводилось на сторінках „Червоного Шляху“ висловлюватися про це питання¹⁾. Отже без жодних сторонніх міркувань можна безпосередньо перейти до роману.

Не все у літературній спадщині Р. Кіплінга прийнятне для нашого читача. Крайній імперіаліст, джінгоїст, Кіплінг провадить у своїх творах рішучу колонізаторську ідеологію, вихвалюючи славу Англії та її гнобительської політики, зневажає „нижчі раси“ індусів та бурів, і з цього боку він є цілком для нас неприйнятний. Його „Кім“ це книга, яка крім гидливості, нічого іншого викликати не може.

Але цей самий Кіплінг (доречі великий літературний талант) написав декілька оповідань, що надовго ще будуть зразковими у дитячій та юнацькій літературі. Досить згадати його „Джунглі“ та його казки. До цієї серії належить також і роман „Відважні моряки“.

З хлопцем - мільонером, поганим юнаком досить зіпсованим через своє багатство, трапився неприємний випадок: знепритомнівши від смердючої сигари, він упав за облавок пароплаву; його врятував рибальчий човен, і рибалки беруть його до себе. Балачкам про багатство його батьків вони не дають віри й примушують його рибалити з ними. Під впливом цього трудового життя з Гарвея (так звали хлопця) робиться зовсім інша людина, людина, яка розуміє, що життя не є тільки витрачання батьківських грошей, а щось інше. Гарвей починає любити людей і працю.

Нарешті він повертається до своїх батьків й благодіє своїм рятівникам, і з нього виростає розумна й корисна людина.

Роман написано легко і дуже цікаво. Хоча в ньому є деякі непевні нотки (мотив „пан-слуга, слуга-пан; містична сцена пророцтва Пена), але вони не відбиваються на загальному бадьорому та трудовому фоні роману і проходять майже непомітно.

Гадаємо, що ця книга зацікавить нашого читача, і ми ані трошки не лякаємось, що він навмисне кидатиметься за облавок, щоб пережити ті самі пригоди.

На жаль, з зовнішнього боку книгу видано неохайно. Не вказано, з якої мови її перекладено (англійської чи якої іншої); папір поганий; але гірші за все якісь старомодні малюнки, до того ж дуже недоречні. Взято їх мабуть з якогось старовинного

¹⁾ Див. мої рецензії на книги А. Гербурта та Жюль Верна — 6 і 8 за 1298 р.

видання, репродуковано погано і розміщено аби як: мова мовиться про зустріч кораблів, а намальовано бурю з якимсь дивним написом (ст. 112).

Краще зовсім не давати малюнків, ніж давати такі, бо в юнацькій книзі малюнки теж мають виховне значення.

На що ціну можна було б дати краще зроблену книжку.

О. Фінкель

Т. Гриц, В. Тренін, М. Никитин. Словесность и коммерция. (Книжная лавка А. Ф. Смирдина) Изд. „Федерация“, М. 1929. 375 стр. Цена 3 р. тираж 4.000.

Останніми часами, в зв'язку з переглядом деяких принципових положень формалізму, були висунені проблеми т. з. „літературного побуту“. Термін цей треба визнати за не зовсім вдалий уже через те, що він не охоплює всі різноманітні питання і фактів, що звичайно розуміються під ним. Проте їх детальне і всебічне вивчення дуже доцільне саме тепер, коли абстрактні схеми еволюції літературних форм, як і безпосередній вивід літератури з економіки, цілком перестали задовольняти.

Між літературою та економікою є ціла низка проміжних ланок, що дуже ускладнюють вплив останньої на першу — про це багато говорив ще Плеханов. Окремі елементи літературного життя — всілякі інстанції вибору, як видавець, редактор, директор театру й т. ін., міра професіоналізації письменницької праці, гурткове життя, методи поширення книжок, роля журналів, охоронні тенденції школи та інш. все це впливає на загання, прискорення, викривлення тих або тих соціальних імпульсів і тенденцій. Тільки прибічники теорії Богданова уявляють собі, що база й складна сітка надбудов змінюються в цілковитій гармонії і точній відповідності між собою.

Але одна, і до того дуже серйозна небезпека загрожує дослідникові — утворення сказати б „філософії“ літературного побуту, яка обертає його вивчення на всецілющий в царині літературної науки засіб — він ризикує тоді за деревами не побачити лісу; а проте важливо, щоб додержуючи соціологічної перспективи і не боячись вийти за межі літературного побуту, він умів вставити факти, що вивчає, до контексту громадського життя відповідної епохи, щоб він обчислював загальну спрямованість порівнаних фактів та вагу кожного з них.

Книжка, що рецензується, є не розвідка, а більше збірка цікавих матеріалів, які перемежаються окремими думками й твердженнями авторів. У ній порушено чимало важливих питань літературного життя XVIII — першої половини XIX в.: про дві літератури XVIII стол. — „високу“, обчислену на мецената, і лубочну, що орієнтується на ринок, на задоволення потреб головним чином купецтва, міщанства; питання про письменницький дилетантизм і професіоналізм, „нагороди“ й гонорар, ролю перекладницької праці в розвитку письменницького професіоналізму, боротьбу між „літературною аристократією“ і „торговим напрямком“ у 30-х роках; про методи книжної торгівлі XVIII стол., про діяльність Смирдіна, що спирався на традиції лубочної літератури, про альманахи, їх розквіт і грубий журнал типу „Библиотеки для чтения“, що їх заміг, і т. інш.

Про все це в книжці можна знайти низку цікавих відомостей. Плодотворча й цікава є думка, що навичку торгівлі лубочною літературою Смирдін переніс до високої літератури, думка, що як нам відомо, належить В. Шкловському. Але цим, на жаль, і вичерпується важливість книжки.

Зате хиби її незліченні. Спинімося тільки на головних.

„Автори этой книги не предполагают вовсе, что так называемый литературный быт... является первопричиной литературной эволюции“, каже в передмові Шкловський. Це твердження залишається проте тільки фактом особистої біографії Грица, Никитина й Треніна, бо воно дуже мало відбилося в книзі.

За один з основних факторів літературної еволюції та еволюції літературного побуту вони визнають „соціального замовця, споживача, але здебільшого він залишається для них позбавленим конкретного змісту алгебраїчним знаком. „Вырос потребитель, читаемо на стор. 44, для которого российская словесность являлась таким же товаром, как и вышеприведенные песенники и сонники“. Але що це був за споживач, яка його соціальна характеристика, чому його тягло не до лубочної, а до „високої“ літератури і все-ж таки в наслідок яких історичних причин остання стала для нього товаром? На ці питання в книжці немає відповіді, і наведена формула нагадує студентські відповіді на іспиті типу: даний автор є ідеолог певної класи на певній ступні її історичного розвитку“. Або на стор. 302 ми дізнаємося, що енциклопедический характер журнала был подготовлен эпохой“, алеж для обґрунтування цього твердження (правильного по суті) мало сказати, що ще 1829 року Сенковський склав програму „Всеобщей газеты“, перейняв основні риси „Библиотеки для чтения“. Розуміється, все, що з'являється за даної епохи, має в ній певні причини. Але які саме ці причини, чи з цілою епохою зв'язана поява енциклопедичного журналу, чи з певною соціальною групою, нарешті, які потреби цієї групи задовольняє „Библиотека для чтения“?

Якщо про конкретних споживачів літературних творів ми все ж знаходимо декілька побіжних зауважень, то саме поняття „соціального заказа“ трактується до крайньої

міри вульгарно, майже буквально. „Производственный подход к литературе“ (стор. 178) приводить до того, що письменник обертається на „спеца“, якому по суті все одно чий „заказ“ виконувати. Відзначаючи відміну споживача й „замовця“, автори здебільшого забувають про те, що письменник не стоїть над класовим суспільством, що він є носій громадської позиції, ідеології, яка відбиває інтереси певної соціальної групи, а не тільки технічний виконавець її замовлень, що не тільки споживачі, але й письменницькі лави змінюються в своєму соціальному складі. І не дивно, що в них вихопилася така знаменна фраза: „Критик, а не писатель является выразителем литературных интересов отдельных социальных слоев“ (стр. 179). „Чрезмерное, хотя бы и „социологическое“ расширение предмета исследования всегда выводит исследователя из круга реальных фактов“ (стр. 45). Але річ у тім, що вони не дають ніякої соціологічної інтерпретації фактів які описують. Розквіт альманахів у 20-х роках XIX стор., а далі рішуче їх витиснення грубим журналом, не автори „Словесности и коммерции“ відкрили, отже, одне констатування не становить ще їхньої наукової заслуги. Але що визначає цей факт і що його викликало? Невідомо. Боротьба „литературной аристократии“ та „торгового направления“ в 30-х годах — яскравий епізод, надзвичайно блідо змальований в книжці — теж тільки зареєстрований, але ні в якому разі не пояснений. Отже річ не в розширенні предмету дослідження, а в самім дослідженні. А його саме і немає в книзі.

Те, що описані в книзі факти не внесені до контексту громадського життя відповідної епохи, веде до відірваності, незв'язності окремих елементів літературного побуту між собою. Ми знаходимо тільки суму, а не систему фактів, і автори не вважають за потрібне відзначити міру важливості кожного з них, їх взаємодіяння, їхнє з одного боку глибше коріння, а з другого — безпосередній вплив на літературу. Хоч вони й говорять про те, що вивчення книжкової торгівлі й т.інш. не є для них самоціль, що важливіше „исследование вопроса о воздействии книжной торговли на литературный ряд“ (стор. 59), про цей вплив майже нічого не говориться, і читачеві доводиться покладатися на свою власну догадливість та історичне чуття.

Я не можу докладно зупинитися на зовсім беззмисловім визначенні літературного побуту („коммерческое место точек пересечения вопросов эволюции и генезиса“ — стр. 10), на невідповідності цитат з висновками, які роблять на їх підставі, на випадковості підбору матеріяла й цілком хаотичнім його розпологові, на любові авторів до порожніх афоризмів про діалектику літератури й т.інш.

На додаток — два факти, які в достатній мірі характеризують легковажність авторів. „Журналы первой половины XIX столетия не получали широкого распространения и носили тоже семейно-бытовой характер“, читаємо на стор. 41. Але великий розділ про „Библиотеку для чтения“ (стр. 298 — 339), яка мала п'ять тисяч передплатників, цілком заперечує це твердження. В 20-х годах XIX века книжные лавки заняли в литературном быту то место, какое в карамзинскую эпоху занимали салоны“, знаходимо трохи далі (стр. 58). Надзвичайно оригінальне відкриття, що стоїть, проте, у гострій суперечності з загальновідомими фактами: літературні салони й гуртки процвітали в 20-х роках.

Деякі разів автори заявляють, що „было бы важно“ дослідити те або те питання (стр. 20, 109 та інш.), але самі вони цього не роблять. Жоден факт не проаналізований старанно й до кінця, і робота робить враження „автомобільного перебігу“ через XVIII та XIX сторіччя. Явища, що їх порушили Гриц, Тренін і Никитин, почасти поданий від них матеріял — цікаві, але надаремно шукати в книзі не тільки детальної аналізи та історичного усвідомлення цих явищ, але й систематичного опису їх.

Невдача першої книжки, присвяченої „литературному быту“, само собою розуміється, не може бути доказом проти самої потреби його вивчення, як надзвичайна бібліографічна неохайність авторів ні в якому разі не компромітує бібліографії.

Не можна не зауважити, що метод викладу авторів „Словесности и коммерции“, що по-рабському наслідують свого вчителя В. Шкловського, є тільки пародія на його блискучий стиль.

І. Я.

Л. А. Левитська. — Селянський стінний розпис на Поділлі (Зінківський та Солобовецький район.) Вид. Київського Краєвого Сільськ. Господар. Музею та П. П. П. виставки. Київ, 1928 р. Стр. 29; У-таб. ілюстрацій.

В невеличких сьоми розділах книжки Л. А. Левитська дала майже вичерпливу картину про стінні розписи в досліджених нею районах Поділля. Автор згадує про ширше розповсюдження стінних розписів після громадянської війни. Підкреслює їх монументальність, що тісно зв'язана з архітектурою; їх високу художню вартість; перевагу в розписах рослинного орнаменту над геометричним, саморобних фарб над купозаними. Автор підкреслює також стилеву різницю розписів Зінківка; уділяє досить місця техніці та майстрам; дає цілий ряд типів орнаменту Поділля та зазначає впливи на орнамент інших розмальованих речей. Вкінці автор робить перелік літератури про стінні розписи. Ще подибуємо в праці Левитської цікаві для подільських розписів дані: це високо-художнє

розписування тилової стіни та широке розписування хлівців (в селі Сприсівці немає розписів на хатах, але всі хлівці помальовані).

Як бачимо, в своїй невеличкій праці Л. Левитська намагалася охопити всі сторони подільських розписів. Однак, слід відзначити, що при всій старанності автора всебічно освітити подільські розписи, місцями подибуємо випадкові пояснення, науково необґрунтовані висновки. Так, сухість та графічність розписів Зінькова автор пояснює лише ганчарським впливом, а мальовничість розписів по селах чомусь зовсім не пояснює. Відомо, що ця стилева ріжниця залежить також і від вживання фарб. Купованими фарбами можна більш графічно розписувати (фарби Зінькова) а саморобними (текучими) легше розписувати декоративною плямою. Це ми спостерігаємо і в Катеринославщині: в Дніпропетровській окрузі вживають купованих фарб і розпис більш графічний; в Криворізькій окрузі — саморобних і розпис соковито-мальовничий.

Далі, автор згадує про ширше розповсюдження розписів на Поділлі після війни. Такий висновок варто було б робити дуже обережно для всього Поділля. Відомо, що в певних пунктах на Кам'янецьчині тепер розпис занепадає. В останньому розділі при переліку літератури про розписи треба було б згадати: 1) Берченко „Про настінні розписи українських хат на Катеринославщині“. Наук. Збірник Х.Н.Д.К. число 7,— 1927 рік; 2) Зарембський „Искусство Подольских украинцев“; 3) Мощенко „Досліди селянського будівництва на Кам'янецьчині“ У. А. Н. Коротке звітження за 1926 рік. В останніх двох працях якраз досить місця уділено подільським розписам.

З технічного боку було б доцільніше, щоб замість чотирьох зразків розпису будівель зовні (таб.: I-III дати один внутрішнього розпису хати і один затильної стіни. Не пошкодило б, щоб зноси стор. 8 та 15 відповідали своїйому призначенню.

Художнє оформлення обкладинки виконав Л. А. Козаровицький не зовсім вдало. Коли нічого не можна закинути вдало виконаному заголовкові, то ілюстрація обкладинки не дає гарного враження.

Однак при всіх цих небагатьох від'ємних рисах, книжка заслуговує уваги. Надрукована вона на доброму папері; багато ілюстрована; гарно освітлює подільські розписи і тим поповнює ту малу кількість літератури, що єсть про стінні розписи.

В. Кулеша

Естественные производительные силы УССР. (Сборник очерков).— Материали к построению пятилетнего и генерального плана. Видавництво Укрдержплану, ст. 1—223 Харків, 1928 р. Ц. 2 крб.

Планове господарство соціалістичної держави висуває на чільне місце зміцнення і розвиток того наукового фундаменту, на якому воно мусить базуватися. Всебічно ж наукове вивчення країни мусить починатися з вивчення її природи, з вивчення її природних продукційних сил. Отже, видання Укрдержпланом збірника нарисів про природні продукційні сили УССР, як матеріалів до складання п'ятирічного й генерального плану — потрібне й своєчасне. Збірник видано за редакцією члена президії Держплану УССР. А Кузнецова та оргбюра всеукраїнських конференцій по вивченню продукційних сил. Складається збірник з таких статтів: проф. А. Желеховський — „Проблема вивчення продукційних сил“; М. Дмитріїв — „Географічне положення й орографія України“, проф. Д. Соболів і Г. Турлей — „Надра України“; проф. В. Остащенко-Кудрявців — „Картографія України“; проф. М. Аганін — „Мета й організація магнетометричного вивчення України“; проф. А. Орлов — „Про гравіметричні роботи на Україні“; проф. А. Махов — „Грунти України“; проф. Г. Висоцький — „Ліс“; проф. В. Ротмістров — „Посушливі райони“; проф. Белінг — „Солодкі води України й питання рибного господарства“; П. Завистовський — „Ставкове рибне господарство України й заходи до його поліпшення і розвитку“; А. Квинтильянов — „Морські рибні промисли України“; проф. Петресов — „Людина, як продукційна сила“. До збірника додано кілька карт, що ілюструють зміст статтів і показують сучасний стан природничо-наукового дослідження України в деяких царинах знання.

Підходячи ближче до змісту збірника і констатуючи безперечну цінність і практичну корисність багатьох окремих статтів, відразу натикаємось на випадковість і безплановість їхнього добору. Оргбюро всеукраїнських конференцій по вивченню продукційних сил, висуваючи проблему планового вивчення продукційних сил, на ділі першим своїм виданням виявило безплановість. Збірник, який, як каже само Оргбюро в своїй передмові, мусить стати корисним підсобином для планових робітників і всіх тих осіб і установ, що цікавляться станом і перспективами розвитку нашої країни, — мусить бути і сам плановим, позбавленим випадковости. А цього саме і немає.

Збірник починається статтею про проблеми вивчення продукційних сил, але цій статті слід було передпослати статтю про те, що таке продукційні сили взагалі, а природні — зокрема. Бо, ніде правди діти, не всі навіть учені, а особливо-природники, одірвані від соціального життя, розуміють це. Поза тим і сама стаття власне не виявляє жодної проблеми, а скорше написана з обов'язку головою Оргбюра. Далі мусила б йти стаття, що трактувала б про всі природні елементи України в їх взаємозв'язку, з'ясувала

б ступінь різноманітності природних умов на Україні. Її немає. Стаття М. Дмитрієва про географічне положення і орографію (рельєф) багато втрачає через те, що нічого не сказано про вплив рельєфу на зв'язки господарські й політичні. Далі немає статтів про клімат і кліматичні райони України, про внутрішні води й моря України, про рослинність і рослинні райони, про тварин і тваринні райони. Немає статті про краєвиди або природні райони України.

Цінною статтею збірника є стаття про надра України, де дається не тільки схематична характеристика, а й геохемія, геологія й геоекономіка. Теж слід сказати й про статтю — Ґрунти України, що дає нарис сучасного стану ґрунтознавства на Україні, та з'ясовує його перспективи на ближче майбутнє.

Треба сподіватися, що в дальших випусках зазначені хиби будуть виправлені.

Проф. К. Дубняк

Вісник Природознавства. Березень - Квітень, 1928. Орган Природничої Секції Харківського Наукового Товариства. Харків, ціна 1 карб.

Чергова книжка журналу - місячника „Вісник Природознавства“ вийшла замість квітня аж десь мало не наприкінці минулого року... Явище ненормальне, коли книжка місячника виходить із таким запізненням. Нам невідомо, які саме причини цього прикрого явища. Думаємо все ж, що причини — не брак наукового матеріалу для одного з на весі УСРР журналу з галузі природознавства. Провід журналу перебуває так само в руках відомих у науці людей: редагують „Вісник“ такі особи, як засл. проф. М. Білоусів, проф. Ст. Рудницький то проф. Ол. Яната. І все ж 3—4 книжка „Вісника“ появилася з дуже й дуже великим запізненням...

А проте, аж надто запізнiла книжка має такий матеріал, що якраз відповідає своїм змістом — до певної міри — отим практичного характеру завданням, що про них ми згадали вище. Розгляньмо цей матеріал. Першою такою статтею буде „Геолого - розвідкові роботи трестів на Україні та їхня ув'язка з роботами українських геологічних наукових установ“. Автор Г. Турлей, на підставі матеріалів Організаційного Бюро для вивчення продукційних сил при Держплані, подає цікаві інформації з цієї галузі. Звідси довідуємось про роботи над вивченням родовищ вугілля в Донбасі; про геологічно - розвідкові роботи на залізну руду в Криворізькому залізо - рудному районі та в Никипольському мангловому районі; про вивчення фосфоритових, графітових, вапнякових та доломітових і ін. родовищ на Україні. До статті додано схематичну мапу геологічно - розвідкових робіт трестів на Україні за 1922 — 1927 р. р.

Друга стаття, що з неї випливають практичні завдання й мають велике значення для народного господарства України, це „Болота України“ Є. Лавренка. Тут маємо такі розділи: „Розподіл та топографія українських болот“. Звідси довідуємось, що заболочених просторів є в нас 1.777.368 десятин, або 4.28% загальної площі УСРР. В розділі „Процеси заболочення, рослинність та типи українських болот“, автор констатує недостатність вивчення у нас цього питання. Автор, проте, ілюструє дещо тут фотосвітлинами в тексті. Скупі, як каже й сам автор, відомості подано в розділі „Стратиграфія болот України“. Тут маємо малюнки в тексті, що характеризують профілі покладів українських болот з означенням різного характеру торфів по різних місцях його уложення (Волинь, Харківщина, Чернігівщина). Нарешті в останньому розділі подано райони розповсюдження болот з добре виконаною мапою цих районів.

Стоїть поза практичним значенням, але кожний прочитає з великим інтересом, статтю М. Шалита про колонію ангалтських поселенців „Асканія Нова“ — сучасний Державний Степовий Заповідник України „Чаплі“. Автор викладає цілу історію цього надзвичайної цікавості „Заповідника“, що року 1828 був подарований царем Миколою І герцогу Ангальт - Кіотенському, а від цього потрапив до рук німецького колоніста Х. І. Фейна, а потім, через одруження Фейнової дочки з Фальцем — до цього останнього, після чого й маєток став зватися, як власність Фальц - Фейна - Фальцфейнівським, поки волею Жовтневої Революції не перейшов у власність українських трудящих під ім'ям „Чаплі“. Історія „Заповідника“, кажемо, дуже цікава. Статтю ілюстровано чудовими фотосвітлинами: степ, укритий тирсою (4 світлини), акліматизовані дикі тварини, ставок у зоопарку й т. і. Тут же подано портрета колишнього власника цього колосального багатства Фридриха Фальц - Фейна та старих робітників „Заповідника“ — К. Сіянки, Г. Рібергера та відомого ботаніка й ентомолога Й. Пачоського.

М. Овчинник подає розвідку „Вивчення віку та темпу росту риб у зв'язку з завданням рибного господарства“. Виясняючи важливість у народному господарстві для багатьох країн риби, як економічного чинника, а саме: Норвегії дає риба 60% прибуткового бюджету, Спол. Штатам Півн. Америки 10,8%, Японії — 13%, Канаді 15,5% і т. д.; автор каже, що й для нас ця галузь народного господарства могла б мати не абияке значення, як продукт народного живлення, коли б розвинути та раціоналізувати наше рибне господарство.¹⁾ Далі автор зупиняється на розпізнаванні, на підставі луски, віку риби тощо, ілюструючи свої досліді малюнками.

Д. Зайців подає „Матеріали до вивчення жуків-скрипунів (Cerambycidae), а Іван Крип'якевич умістив історичну розвідку „Саранча на Україні в XI-XVIII століттях“.

Цікавою, але суто-науковою й далекою від практичного життя буде ще й стаття, що нею зачинається книжка — проф. М. Барабашева: „Про склад поверхні місяця“. Автор, на підставі поляриметричних спостережень (фотополяриметр Соґни) приходять до певних висновків над спостереженням поверхні місяця.

За статтями йде відділ „Дрібні наукові замітки“, де вмістили свої праці М. Шарлемань, Б. Волянський, проф. В. Хранович, С. Іллічевський. Далі „Наукова хроніка“ „Personalia“ і, нарешті — „Огляди літератури, рецензії та реферати“.

Отже чергова книжка цікава й дуже шкода, що для видавництва ніякі терміни для випусків книжок журналу не обов'язкові...

Г. Ков.-Кол.

¹⁾ Докладніш про рибицтво та його вагу див. „Збірник праць“ Державного рибного заповідника „Конча-Заспа“, що вийшов наприкінці року 1928-го в Києві.

Серед книжних новин

Красне письменство

Блум і Розен — Атом у запрязі. Науково-фантастична повість. ДВУ.

Б. Грінченко — Вибрані твори. Упорядкувала Л. Дмитрова за редакцією В. Арнаутова та О. Попова. ДВУ.

Степан Руданський — Співомовки. Редакція і вступна стаття Вол. Герасименка. „Сяйво“.

Стефан Цвайг — Новели. Переклад з нім. мови Галини Яр. Редакція і вступна стаття О. Бургардта. „Сяйво“.

Люї Буссенар — Капітан Молокососів. Історична повість з часів боротьби бурів за свою незалежність. Переклад П. Ф. Бунта „Час“.

Олександр Кониський — Юрій Горovenko. Хроніка з смутного часу. Повість. Редакція, вступна стаття та примітки П. Волинського. „Сяйво“.

Петро Панч — Голубі ешелони. Повість (вид. друге). ДВУ.

Сергій Інгупов — Провокатор. З часів денікінського підпілля. Переклад Т. Масенка. За редакцією Вар. Кирилєнка. ДВУ.

М. Коцюбинський — Коні не винні. ДВУ.

Тимофій Бордуляк — Гаврило Чорний та Іван Бразилієць. Повісті. Вступна стаття А. Лебеда. „Сяйво“.

Леся Українка — Твори. Т. VI. Драми. За загальною редакцією Б. Якубського. „Книгоспілка“.

М. Лесков — Вибрані твори. Переклади С. Васильченка та М. Зерова. Вибір та вступна стаття П. Филиповича. „Книгоспілка“.

Фердинан Дюшен — Тамілла. Роман. Переклади з франц. П. Пеці і Б. Ткаченко. ДВУ.

Тимофій Бордуляк — Вибрані твори. Редакція й вступне слово В. О. Арнаутова. ДВУ.

Ол. Досвітний — Нас було троє. ДВУ. Дмитрій Фурманов — Сім день (скорочено за „Бунтом“). Переклад М. Пілінської. ДВУ.

Мирослав Ірчан — Біла малпа. Новели „Плужанин“.

М. Коцюбинський — „Persona grata“. Передмова І. Ізотова. ДВУ.

Осип-Юрій Федькович — Вибрані твори. Редакція, вступна стаття й примітки Р. Заклинського. „Книгоспілка“.

П. Рулін — Марія Заньковецька, життя і творчість. „Рух“.

В. Блакитний (Еллан) — Твори. Повне зібрання. Уклав Г. Коцюба за редакцією і з передмовою А. Хвилі. ДВУ.

М. Коцюбинський — Твори, т. III. Загальна редакція І. Н. Лакизи „Книгоспілка“ і Арнольд Гельрігель — Тисяча і один острів. Дорожні замітки з Полінезії і Нової Зеландії. Переклад з нім. мови О. Варлам. Примітки проф. Ріттера та О. Варлама. ДВУ.

Рос. мовою

Буданцев С. — Собрание сочинений, т. II. ГИЗ. Житков, Б. — Виктор Вавич. Книга I. „ГИЗ“.

Джавахишвили М. — Хизаны Джако. Роман. Перевод с грузинского Д. Д. Егорашвили. ГИЗ.

Тынянов Ю. — Кюхля. Повесть о декабристе. „Прибой“.

Критика

В. Коряк — Нарис історії української літератури, т. I. Буржуазне письменство. ДВУ.

Іван Лакиза — Письменник і критик. Статті. „Маса“.

Й. Шевченко — Українські драматурги. Театральні-критичні нариси про старі й нові п'єси, придатні для клубної та проф. сцени. „Укр. Робітник“.

Дитяча література

Ант. Чехов — Каштанка. Оповідання. Переклад С. Єфремова. ДВУ.

Г. Брасюк — Устинка. Дитяче оповідання. ДВУ.

Наталя Романович-Ткаченко — Зінкова зірка. ДВУ.

Василь Худяк — Паровоз гуде. ДВУ.

Наукова література

Павло Христюк — Нарис історії класової боротьби та соціалізму, т. III. ДВУ.

О. С. Федорів — Теоретичні вправи хемії. Збірка вправ і задач. ДВУ.

М. О. Щепотьєва — „Розписи хат“ с. Ходоровцях на Кам'янецьчині. ВУАН.

Рус. мовою

Йоффе А. В. — Физика кристаллов. ГИЗ. Губарев А. П. — Медицинская гинекология или гинекология практического врача. ГИЗ.

Кох, М. — Как и из чего изготавливаются главные протомовари. ГИЗ.

Бергер, И. — Теория и практика эндшпиля (шахматы).

Масова література

М. Скрипник — Непримиренним шляхом. ДВУ.

Стальников — Права і пільги червоноармійської родини. ДВУ.

М. Біляїв — Похід. ДВУ.

Заходи боротьби проти небезпеки імперіалістичних воєн. До-

повідь Тома Белла на VI конгресі Комінтерну. ДВУ.

Мировицький — Врангелівщина. ДВУ.
А. Броневий — Злочинні шляхи нагромадження приватного капіталу. ДВУ.

А. Буценко — Права й обов'язки селищних рад. ДВУ.

Ітоги ноябрьського пленума ЦК ВКП(б) „ГІЗ“.

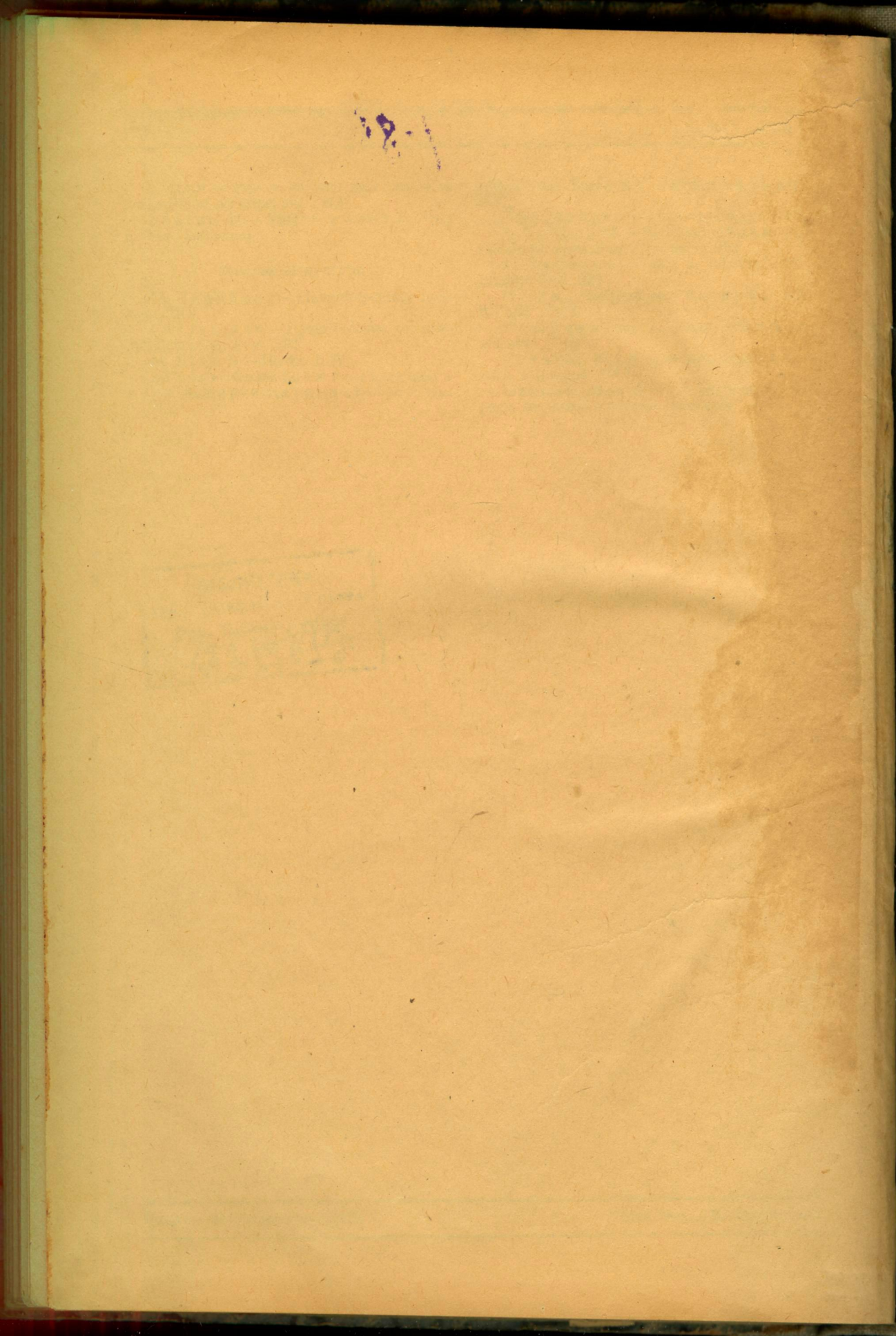
Кладовников, В. — Как работать по новому. „ГІЗ“.

Скрягин К. — К рационализации клубного хозяйства. ГІЗ.

Стороженко А. — Как защищать интересы батрака в кулацком хозяйстве. ГІЗ.

78

1-80